



FÆDRE- INDSATSER

Baggrundsviden og praksis-
anvisninger til det boligsociale
arbejde med fædre i udsatte
boligområder

FÆDREINDSATSER

Baggrundsviden og praksisanvisninger til det boligsociale arbejde med fædre i udsatte boligområder

Nana Øland Frederiksen

Maria Juul Riemenschneider

ISBN-NR 978-87-92798-47-3

© 2016 Center for Boligsocial Udvikling

Center for Boligsocial Udvikling

Sadelmagerporten 2A

2650 Hvidovre

Tlf: 28 35 58 85

E-mail: info@cfbu.dk

www.cfbu.dk

SEPTEMBER 2016

Fotos: Foto side 13, taget af Fædregruppen på Amagerbro, fotos side 21, 29 og 42 taget af 9220 Fædrene i Aalborg Øst og alle resterende fotos taget af "Baba - fædre for forandring". Alle rettigheder tilhører de respektive fotografer.

Layout: Hofdamerne ApS

Udgivelsen kan frit hentes på www.cfbu.dk

CFBU's udgivelser kan frit citeres med tydelig kildegivelse



er en selvvejende institution under Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet. Centrets overordnede formål er at undersøge effekten af sociale indsatser i udsatte boligområder, at indsamle erfaringer fra nationale og internationale boligsociale indsatser og at yde kvalificeret rådgivning og processtøtte til centrale aktører indenfor det boligsociale område.

INDHOLD

Indledning	4
Mænd og fædre som udsat gruppe.....	5
Mænd og fædre som en ressource	7
Afgrænsning.....	7
Rapportens opbygning.....	8
Sådan har vi gjort.....	9
Litteraturstudiet.....	9
Cases.....	10
Følgegrupper	10
International kortlægning	11
De tre fædreindsatser.....	12
Baba – Fædre for forandring.....	12
Fædregruppen på Amagerbro i København.....	13
9220 Fædrene	14
Resumé af litteraturstudie	15
Anbefalinger til boligsociale fædreindsatser.....	17
Rekruttering.....	17
Målgruppe	18
Kursusindhold	18
Inddragende metoder i kursusforløbet.....	18
Udgående arbejde	18
Forankring.....	19
Del 1: Litteraturstudiet	20
Traumatisering.....	20
Tab af socialt netværk, identitet og social position.....	22
Mødet med velfærdssamfundets institutioner	25
Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund.....	30
Del 2: Erfaringer fra de tre fædreindsatser	36
Barrierer for rekruttering af fædre.....	36
Indsatsernes forskellige faser	40
Afslutning.....	49
Litteraturliste.....	50

INDLEDNING

Der er en stigende interesse for at arbejde med fædre i det boligsociale arbejde. Denne rapport videreformidler erfaringer med at arbejde med fædre og giver indblik i forskningen på området.



I de seneste år har der været en stigende interesse for at arbejde med fædre i det boligsociale arbejde. Dette skyldes, at man mange steder oplever, at fædrene er en uudnyttet ressource i lokalområderne, og at de kan spille en vigtig rolle i forhold til at styrke lokalområdet og særligt i forhold til at støtte op omkring boligområdets børn og unge. Mange steder oplever man dog, at det kan være svært at motivere mænd og fædre til at indgå i de boligsociale indsatser. Dette problem er udgangspunktet for denne rapport: ønsket om at arbejde med fædre og udfordringerne med at motivere og rekruttere dem. Rapporten består i et litteraturstudie af relevant litteratur og et casestudie af tre fædreindsatser i boligsocialt regi i Danmark.

Meget tyder på, at hvis man vil bryde den negative sociale arv, og hvis man vil øge sandsynligheden for, at unge mennesker i udsatte boligområder får en uddan-

nelse, og forebygge, at de ender i kriminalitet, så skal man klæde forældrene på til at støtte deres børn og til at forstå det samfund, de lever i (Breau et al., 2015: 5). I mange boligsociale indsatser har man de seneste år taget konsekvensen af dette og er begyndt at arbejde mere målrettet med familieindsatser, som netop arbejder med at klæde forældrene på til at være mere kompetente forældre for deres børn. Erfaringerne viser, at det kan være svært at motivere mænd og fædre til at indgå i familieindsatserne (Breau et al., 2015; Frederiksen et al., 2015a). Mange steder betyder det, at familieindsatserne bliver rene kvindeindsatser. Dette er uheldigt, da det betyder, at det kun er den ene halvdel af forældrene, som får input og bliver styrkede i forældrerollen. Hvis man for alvor ønsker at gøre en forskel for forældrenes samlede potentiale som forældre for deres børn, er det derfor vigtigt, at både fædrene og mødrene bliver styrket i deres forældrerolle. Det er



derfor vigtigt at sætte fokus på, at fædre indgår i de boligsociale familieindsatser, hvad enten det er i særlige fædreindsatser eller i familieindsatser for begge forældre.

Fra politisk hold er der ligeledes kommet øget fokus på, at den boligsociale indsats skal bidrage til at bryde den sociale arv og styrke forældrenes muligheder for at tage ansvar for deres børns fremtid. Boligaftalen fra november 2014 havde således social arv som en af de to overordnede politiske målsætninger. I Landsbyggefondens 2015-18-midler er forebyggelse og forældreansvar et af de fire indsatsområder og markerer således et øget fokus på forældre i de boligsociale indsatser.

I mange udsatte boligområder og i mange helhedsplaner arbejder man med Bydelsmødre. Der findes således 35 forskellige bydelsmødreindsatser og omtrent 455 bydelsmødre på landsplan. Det vil sige indsatser, hvor kvinder fra lokalområdet uddannes til at lave op-

søgende arbejde blandt kvinder i lokalområdet, som kan have brug for hjælp, som fx hjælp til at tage kontakt til det offentlige, hjælp til spørgsmål omkring deres børn m.v. (Deloitte, 2015). Der har dog hidtil ikke eksisteret en mandlig pendant til bydelsmødrene. De fædreindsatser, vi har inkluderet i denne undersøgelse, er alle inspirerede af bydelsmødreindsatserne og har haft et ønske om at skabe en lignende platform for mænd, som bydelsmødreindsatserne er for bydelsmødrene. En platform for at være aktive forbilleder og hjælpere for lokalområdets mere udsatte familier.

MÆND OG FÆDRE SOM UDSAT GRUPPE

Bydelsmødrebevægelsen er et resultat af, at man i mange år har haft fokus på kvinder i det sociale arbejde og i integrationsindsatsen. At der har været få indsatser rettet mod fædre og etniske minoritetsmænd kan skyldes, at fædre opleves som en del af proble-



met mere end en del af løsningen. Kvinderne ses som ofre for en patriarkalsk familieforn, mens mændene opleves som dem, som har magten i familien og lokal-samfundene. Derfor virker kvinderne som mere "legitime" modtagere af en social indsats (Seidenfaden, 2011; Baum, 2015).

Der er imidlertid meget, der tyder på, at socialt sårbare mænd i høj grad er legitime modtagere af sociale indsatser, og at mænd på mange måder er mere socialt udsatte end kvinder. Tal viser således, at mænd udgør omkring 75 % af socialt udsatte borgere i Danmark (Brandt, 2010: 5). Overrepræsentationen af udsathed hos mænd kan ses på flere parametre. Forskning viser blandt andet, at danske mænd lever 4-5 år kortere end kvinder generelt, og 13 år kortere end de bedst stillede kvinder. Endvidere dør næsten 6.000 mænd årligt, inden de fylder 65 år, hvilket er omkring dobbelt så mange som danske kvinder på samme alder (Madsen et al., 2016: 12). Anden forskning viser også, at mænd fylder mere i hjemløsestatistikkerne. Tal viser, at ca. 80 % af alle hjemløse er mænd. Ud af 5.000 hjemløse er 1.100

kvinder, og 3.900 er mænd (Brandt, 2010: 5). Mænd er ligeledes overrepræsenterede, når det kommer til misbrugsproblemer og selvmordsrater. Mænd har tre gange så stor chance for at have et alkoholproblem i forhold til kvinder, og ud af de ca. 27.000 stofmisbrugere i Danmark er 7.300 kvinder, og 19.300 er mænd (Beck, 2016; Reinicke, 2008; Brandt, 2010: 5). Endvidere viser undersøgelser, at dobbelt så mange mænd som kvinder begår selvmord. Dette hænger også sammen med, at kun halvt så mange mænd som kvinder bliver behandlet for depression, selvom forekomsten af sygdommen ikke synes at være højere hos kvinder (Reinicke, 2008: 11). Yderligere forskning viser også, at mænd har en større chance for social deroute efter skilsmisse eller jobtab (Reinicke, 2006: 7f; Ottosen, 2014: 45; Kriegbaum, 2011). Sidst men ikke mindst viser forskningen, at der er stor forskel imellem mænd med forskellig social baggrund, når det kommer til gennemsnitslevealder. Ufaglærte mænd har således en gennemsnitslevealder, som er ti år kortere end de bedst uddannede mænds gennemsnitslevealder.

Beboere i udsatte boligområder er ofte udsatte på flere forskellige parametre, som fx uddannelsesniveau, arbejdsløshed, skilsmisserater m.v. Der er derfor god grund til at antage, at netop mænd i udsatte boligområder vil være blandt nogle af de mest udsatte borgere i Danmark.

MÆND OG FÆDRE SOM EN RESSOURCE

En anden grund til, at det er særligt vigtigt at lave indsatser for fædre i de udsatte boligområder, er, at det særligt er drenge og de unge mænd i de udsatte boligområder, som klarer sig dårligt både i uddannelsesstatistikkerne og kriminalitetsstatistikkerne (Kjeldsen et al., 2015; Larsen et al., 2016). Mange unge mænd, som mangler et positivt mandligt forbillede, søger at få deres behov opfyldt gennem andre fællesskaber. Det kan ske gennem støttende personer i den unges personlige netværk, det kan være professionelle mentorer, skolelærere eller pædagoger, men det kan også ske igennem bander eller andre grupper, som har en problemskabende adfærd (Christiansen, 2012: 23; Klein, 2001).

Fædre, som er synlige i lokalområdet og deltager i aktiviteter, kan være rollemodeller for de unge i kraft af deres opsøgende tilstedeværelse i lokalområdet. Der er forskning, der viser, at mentorindsatser og relationsarbejde i udsatte boligområder kan gøre en forskel for unge mænd i udsatte boligområder i forhold til at forebygge kriminalitet og fremme uddannelse (Christiansen et al., 2012; Frederiksen et al., 2014). Mentorindsatser eller relationsarbejde kan her betragtes som en slags erstatning for aktive og tilstedeværende mænd og fædre i lokalområdet. Der er ligeledes amerikansk forskning, der viser, at tilstedeværelsen af ansvarlige mandlige rollemodeller i udsatte boligområder har en positiv effekt på unge, som er sårbare og eksponerede i forhold til kriminalitet. Undersøgelsen påviser, at kriminalitet som fx narkotikasalg og vold reduceres, når der er synlige mandlige rollemodeller, som de unge kan spejle sig i (Parker et al., 2000). Der kan derfor argumenteres for, at der er brug for en indsats for at give disse drenge og unge mænd nogle positive forbille-

der i deres liv og deres lokalområde, ikke bare i kraft af professionelle medarbejdere og mentorer, men også i kraft af deres egne fædre og andre mænd i deres lokalmiljø.

AFGRÆNSNING

Vi har valgt at koncentrere undersøgelsen om fædre med etnisk minoritetsbaggrund, som selv er indvandret eller flygtet til Danmark. Vi har således foretaget to afgrænsninger: Vi fokuserer ikke på alle fædre i udsatte boligområder, men særligt på fædre med etnisk minoritetsbaggrund. Vi fokuserer desuden ikke på fædre med etnisk minoritetsbaggrund, som er født og opvokset i Danmark, men på fædre, som selv er flygtet eller migreret til Danmark.

Mange af de problemstillinger, som vi beskriver i denne rapport, gør sig gældende for både etniske minoritetsfædre og for fædre med etnisk dansk baggrund. For mange mænd med etnisk minoritetsbaggrund, som kommer til Danmark fra et andet samfund, bliver der dog lagt ekstra udfordringer oveni de udfordringer, som andre mænd og fædre kæmper med. Det drejer sig om at finde sig selv igen og finde en ny rolle i det nye samfund. Det drejer sig om at få et familieliv til at fungere under meget anderledes forhold end i hjemlandet. Det drejer sig også om den måde, mændene bliver opfattet på af det sociale system i forhold til deres børn, og på den anden side om fædrenes forhold til og forståelse af det danske velfærdssamfunds mange instanser. Det er derfor, vi har valgt at fokusere på fædre med etnisk minoritetsbaggrund, som selv er indvandret til eller flygtet til Danmark.

De seneste år har man i den offentlige debat hørt flere rystende historier om unge med flygtningebaggrund, som er vokset op i udsatte boligområder med forældre, som ikke har magtet forældrerollen. Historierne beretter om unge, som har været udsat for vold og vanrøgt i hjemmet, hvor særligt faren har været voldelig. Eksempler på dette gengives fx i Yahya Hassans kendte digtsamling Yahya Hassan, selvbiografien Sort Land af Ahmad Mahmoud, som er vokset op i Askerød, og romanen Forsoning af Aydin Soei, som er vokset op i

Avedøre Stationsby. Disse historier er vidnesbyrd fra personer, som er vokset op under forfærdelige forhold, og er som sådan vigtige input i den offentlige debat. De har på den anden side været med til at skabe et billede i offentligheden af en etnisk minoritetsfar, som er voldelig og tyrannisk. Dette billede er med til at gøre kløften imellem etniske minoritetsfædre og socialarbejdere dybere, end den allerede er, og er med til at forstærke nogle af de problemstillinger, der eksisterer på feltet.

Med denne rapport ønsker vi at sætte fokus på nogle af de problemstillinger, som fædre med etnisk minoritetsbaggrund møder i Danmark. Vi ønsker at skabe en øget forståelse for denne målgruppe, og vi ønsker at sætte fokus på, hvordan man kan anskue fædre som en ressource både i deres egne familier og i forhold til at vende udviklingen i udsatte boligområder. Formålet med rapporten er således at klæde boligsociale medarbejdere og deres samarbejdspartnere i fx det kommunale system, skolerne og daginstitutionerne på til at samarbejde med fædre med etnisk minoritetsbaggrund.

RAPPORTENS OPBYGNING

Rapporten består af to hoveddele:

1. En litteraturkortlægning, hvor vi på baggrund af primært dansk og nordisk litteratur om fædre og forældre med anden etnisk baggrunds møde med de nordiske samfund beskriver, hvilke vilkår der påvirker fædre med etnisk minoritetsbaggrunds muligheder for at være far for deres børn i Danmark. Vi har valgt at gennemføre et litteraturstudie, fordi det er et område, hvor der til tider kan mangle viden og forståelse for, hvad der er på spil, og hvor de boligsociale medarbejdere giver udtryk for, at de har svært ved at finde gode løsninger. Samtidig eksisterer der forskning, som kan bidrage med en forståelse af problemfeltet, og som dermed kan klæde de boligsociale medarbejdere og deres samarbejdspartnere på til at designe relevante indsatser for fædre med etnisk minoritetsbaggrund eller bare arbejde med dem på en mere hensigtsmæssig måde i det eksisterende arbejde. Litteraturkortlægningsdelen er inddelt i fire

overordnede temaer, som har indflydelse på fædrenes liv og faderrolle i Danmark: Traumatisering, Tab af socialt netværk, identitet og social position, Mødet med velfærdssamfundets institutioner og Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund.

2. Et casestudie, hvor vi på baggrund af tre fædreindsatser fra udsatte boligområder i Danmark uddrager vigtige erfaringer fra arbejdet med etniske minoritetsfædre i det boligsociale arbejde. I denne del af rapporten beskrives praktiske erfaringer med at arbejde med fædreindsatser fra de tre fædreindsatser. De praktiske erfaringer omhandler temaerne rekruttering, målgruppen, kursusforløbet, det udgående arbejde og forankring af fædreindsatsen. Med de tre cases peger vi på måder at arbejde med nogle af de problemstillinger, som forskningen beskriver. Sidst men ikke mindst kan de tre cases give os et praj om, hvorfor det er så svært at rekruttere fædre til boligsociale indsatser, og idéer til, hvordan man kan gå til rekrutteringen af mænd og fædre.

Før vi kommer til litteraturstudiet og praksisdelen af rapporten, beskriver vi under overskriften "Sådan har vi gjort" vores fremgangsmåde og vores datagrundlag. Dernæst præsenteres de tre fædreindsatser, som vi har inkluderet i undersøgelsen i kapitlet "De tre fædreindsatser".

For den travle læser har vi lavet et kort resumé af litteraturstudiets konklusioner, som kan læses i kapitlet "Resumé af litteraturstudiet", og et afsnit, som opsummerer pointerne fra praksisdelen i anbefalinger, som kan læses i kapitlet "Anbefalinger til boligsociale fædreindsatser".

Det er vores ønske, at vi med denne viden kan klæde boligsociale medarbejdere og deres samarbejdspartnere i kommunerne, skolerne og institutionerne på til at tilrettelægge fædreindsatser eller til at styrke deres samarbejde med fædre med etnisk minoritetsbaggrund.

God læselyst!

SÅDAN HAR VI GJORT

Undersøgelsen er baseret på et litteraturstudie om fædre med etnisk minoritetsbaggrunds faderrolle i Danmark og Norden. Desuden har vi gennemført et casestudie af tre boligsociale fædreindsatser.



LITTERATURSTUDIET

Vi har fundet litteratur, som kunne belyse de rammer, som fædre med etnisk minoritetsbaggrund har for at være fædre i Danmark. Temaet ligger i et skæringspunkt imellem flere felter: kønsstudier, minoritetsstudier, studier af mødet mellem individet og systemet, pædagogik og opdragelse, og meget mere. Vi har derfor søgt bredt inden for de forskellige fagområder.

Vi har benyttet en sneboldsmetode, hvor vi har identificeret centrale studier og fulgt referencer til anden forskning. Desuden har vi været i dialog med relevante forskere på området. Vi har valgt kun – med enkelte undtagelser – at inddrage litteratur fra skandinaviske

eller nordeuropæiske lande. Dette er ud fra den overbevisning, at de skandinaviske samfund på flere områder skaber nogle helt særlige rammer – og udfordringer – for etniske minoritetsfædre, som ikke kan sammenlignes med forholdene i fx USA. Det drejer sig først og fremmest om vores velfærdsstat, vores opdragelsesform og vores ligestillingskultur.

Vi har gennemlæst litteraturen og på den baggrund identificeret relevante temaer, som har indflydelse på fædre med etnisk minoritetsbaggrunds faderskab i Danmark. Disse temaer præsenteres i del 1.



CASES

De tre indsatser, som vi har valgt at fokusere på, er:

- Baba – Fædre for forandring, som er støttet af Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet
- Fædregruppen på Amagerbro, som er støttet af Veluxfonden
- 9220 Fædrene i Aalborg Øst, som er støttet af Trygfonden.

Vi har valgt disse indsatser, fordi de er de tre største fædreindsatser i boligsocialt regi i Danmark. Alle tre indsatser samarbejder med helhedsplaner støttet af Landsbyggefonden, men har fået en bevilling til at sætte ekstra fokus på at udvikle måder at arbejde med fædre på.

Vi har besøgt alle tre fædreindsatser og interviewet projektmedarbejderne. Derudover har vi indhentet kursusplaner, lokale evalueringer og andre fakta om de tre fædreindsatser og interviewet to fædre. I rapporten indgår citater fra medarbejderne i de tre indsatser

og de to interviewede fædre. Vi har desuden genlæst tidligere interviews med forældre fra boligsociale familieindsatser, som ligeledes var relevante i denne undersøgelse, og anvendt relevante citater.

FØLGEGRUPPER

Vi har afholdt følgegruppemøder med både praktikere og forskere for at kvalitetssikre vores konklusioner. Vi vil således gerne takke deltagerne i vores to følgegrupper, Marianne Skytte, lektor på Aalborg Universitet; Line Seidenfaden, konsulent ved Als Research; Anne Jørgensen, ph.d.-studerende ved Det Pædagogiske Universitet; Sofie Bertold Winther, konsulent i Social Respons; Asim Latif, projektchef hos Baba – Fædre for forandring; Jeanet Kaptajn, projektleder i 9220 Fædrene, Majid Kanan, Laura Laugesen og Line Kjær Toft fra Fædregruppen på Amagerbro og Fadi Abou Jamous, boligsocial medarbejder fra Tingbjerg, for deres tid og berigende input til det endelige produkt.

INTERNATIONAL KORTLÆGNING

Vi har lavet en kortlægning af internationale fædreindsatser for at finde ud af, om der findes interessante internationale svar på en problemstilling, som man igennem mange år har haft svært ved at knække i Danmark. Kortlægningen viser, at det også i resten af Europa er sparsomt med fædreindsatser, og at vi dermed i Danmark er på forkant med udviklingen med vores øgede fokus på fædre. Den internationale kortlægning pegede på to interessante fædreindsatser, som beskrives i boksene:

KAZIM ERDOGANS SELVHJÆLPSGRUPPER FOR MÆND I BERLIN

Den tyrkisk-tyske psykolog Kazim Erdogan afholder selvhjælpsgrupper for mænd med etnisk minoritetsbaggrund. De finder sted i Neukölln i Berlin og drives af organisationen Aubruch Neukölln. Selvhjælpsgrupperne er for mænd, som oplever frustration og splittelse i deres hverdag. Det er ofte mænd, som har været voldelige over for deres koner og børn, men som ønsker at praktisere en anden form for maskulinitet og faderskab. Selvhjælpsgrupperne hjælper dem med at sætte ord på deres oplevelser og blandt andet bearbejde deres egen opvækst med voldelige fædre. Disse selvhjælpsgrupper er portrætterede i filmen Halbmondwahrheiten af Bettina Blümner. En lille smagsprøve kan ses på <http://www.kino-zeit.de/filme/trailer/halbmondwahrheiten>. Selvhjælpsgrupperne har eksisteret siden 2007.

GOUDEN MANNEN I HOLLAND

Gouden Mannen i Holland er et kursusforløb for ældre etniske minoritetsmænd, som lever et trist og indholdsløst liv efter et langt arbejdsliv i Holland. Kurset fokuserer på mange af de samme temaer, som de danske indsatser: kultur og identitet, familie og faderskab, frivilligt arbejde, sundhed og helbred, det hollandske samfund. Efter kursusforløbet skal mændene ud og lave frivilligt arbejde. Eksempler kunne være mænd, som laver frivilligt arbejde på et plejehjem, hvor de oversætter mellem de ældre, tyrkiske beboere og det hollandske personale. Formålet med det frivillige arbejde er at give mændene indhold i deres hverdag. Gouden Mannen har eksisteret siden 2008.

DE TRE FÆDREINDSATSER

Fædreindsatserne er alle inspireret af bydelsmødreindsatserne og bygger på samme logik. De består af et kursusforløb fulgt af udgående, frivilligt arbejde i boligområdet eller eget netværk. Indsatserne har fokus på at skabe ændringer i fædrenes egen faderrolle eller på at gøre en forskel i boligområdet.

De tre indsatser ligner på mange måder hinanden og består alle af en form for kursusforløb for en lukket gruppe af fædre. Kursusforløbene omhandler mange af de samme temaer. Og det er i alle tre indsatser hensigten, at fædrene under eller efter skal lave en form for udgående arbejde i lokalområdet. Dét, der adskiller dem, er, i hvilket omfang de har fokus på at skabe ændringer i den enkelte fars forhold til sin familie og sine børn. Og i hvilket omfang der er fokus på at skabe forandringer på lokalområdeniveau. Her kan det både handle om at uddanne fædre til at spille en aktiv rolle i lokalområdet og være et forbillede for andre fædre i boligområdet. Det kan også handle om at uddanne fædrene til at være brobyggere til "systemet" – altså lokale aktører, som beskæftiger sig med børn og unge – på vegne af fædre i lokalområdet.

I praksis har alle indsatserne elementer af begge tilgange, men det er altså forskelligt, i hvilken grad de vægter de forskellige elementer. I figur 1 fremgår det, hvor hovedvægten i de tre indsatser ligger, om det er på ændringer i egen faderrolle, eller om det er på at skabe ændringer i lokalområdet.

Ændringer i egen faderrolle	Ændringer i lokalområdet
<ul style="list-style-type: none">· Baba – Fædre for forandring· Amagerbro fædregruppe	<ul style="list-style-type: none">· Baba – Fædre for forandring· Amagerbro fædregruppe· 9220-fædrene

Figur 1:
illustration af, hvilke hovedformål de tre fædreindsatser arbejder hen imod

Som det fremgår af figuren, har projekterne *Baba – Fædre for forandring* og *Amagerbro Fædregruppe* lige meget fokus på begge emner, mens *9220 Fædrene* har et klart fokus på at skabe positive forandringer i lokalområdet.

BABA – FÆDRE FOR FORANDRING

Fædreindsatsen *Baba – Fædre for forandring* er støttet af Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet og er forankret i Fonden for Socialt Ansvar, som også rummer landsorganisationen for Bydelsmødrene. Det langsigtede formål er at udvikle et koncept, som udvides til hele landet. Baba-organisationen har gennemført et pilotprojekt i Fredensborg i 2015-16. Det er erfaringer herfra, som beskrives i denne rapport. I efteråret 2016 starter tre nye babaprojekter op – ét i Høje Tåstrup, ét på Nørrebro og ét i Tingbjerg/Husum.

Det er et vigtigt omdrejningspunkt i *Baba – Fædre for forandring*, at fædrene skal være aktive i deres børns liv, også mens børnene er små. Der er en tendens til, at man først forventer, at fædrene deltager aktivt i børns liv, når børnene bliver store. *Baba - Fædre for forandring* arbejder således hen imod en ligestilling mellem far og mor, således at faren bliver en ligestillet omsorgsperson hele vejen op gennem barnets liv.

Baba – Fædre for forandring har til formål både at skabe positive forandringer i den enkelte deltagers egen

faderrolle og i lokalområdet. Hver deltager arbejder med en personlig visionsplan i forhold til sin egen faderrolle og familieliv, men også i forhold til, hvordan han kan skabe forandringer i sit lokalområde eller personlige netværk og forandring i "systemet" – altså lokale aktører, som beskæftiger sig med børn og unge.

Indsatsen består af et læringsforløb på ni måneder, hvor fædrene mødes én lørdag om måneden. Side-løbende med læringsforløbet laver deltagerne udgående arbejde i lokalområdet og i deres eget netværk. Læringsforløbet er bygget op omkring barnets udvikling, fra de er helt spæde, til de er unge voksne. En mødegang består i et besøg fra en fagperson, som kan opkvalificere fædrenes viden om fx spædbørn. Derudover er der dialog og erfaringsudveksling om emnet og især dilemmaer i samarbejde med børneinstitutioner og fædre. Der lægges stor vægt på, at mødet mellem fædre og fagperson er ligeværdigt og baseret på dialog. På hver mødegang er der desuden opfølgning på deltagerens personlige visionsplan og på det udgående arbejde.

Der deltager 12-15 fædre i læringsforløbet, og fædrene er mellem 29 og 70 år. Fædrene har mange forskellige etniske baggrunde, herunder fædre med marokkansk, dansk, tyrkisk, kurdisk, persisk, etiopisk/somalisk og palæstinensisk baggrund.

Læs meget mere om Baba – Fædre for forandring på hjemmesiden www.baba.dk

FÆDREGRUPPEN PÅ AMAGERBRO I KØBENHAVN

Fædreindsatsen på Amagerbro er forankret i Amagerbro Helhedsplan og er finansieret af Veluxfonden. Indsatsens overordnede formål er at skabe en bedre fremtid for lokalområdets børn og unge. Dette opnås ved at give fædrene viden, som de kan bruge i deres eget familieliv, og klæde dem på til at være mere aktive i lokalområdet. Det er således meningen, at fædrene i indsatsen skal være aktive i lokalområdet og fungere som rollemodeller for andre fædre, børn og unge i lokalområdet.



Kursusforløbet har en varighed på otte måneder, hvor fædrene mødes hver 14. dag. Der deltager 12 fædre på kurset, som aldersmæssigt er mellem 35 og 72 år. Fædrene har forskellige nationaliteter og kommer fra Marokko, Irak, Libanon, Pakistan, Israel, Palæstina og Afghanistan. Til hver kursusgang er der fællesspisning, hvor fædrene selv står for at planlægge og lave maden.

Kursusforløbet handler på den ene side om at give fædrene viden, som de kan bruge i deres eget familieliv om fx børneopdragelse og kommunikation med teenagere. På den anden side handler det om at ruste fædrene med viden om børne- og ungeliv i lokalområdet og præsentere dem for de forskellige aktører, som arbejder med børn og unge, som fx børnehaver, skole, fritidsliv og socialforvaltning. En del af oplæggene handler også om kommunikation og konfliktnedtrapping. Oplæggene klæder fædrene på til at kunne håndtere mindre konfliktsituationer på en konstruktiv måde i forbindelse med deres udgående arbejde og i hjemmet. Det kan fx være en konflikt, der opstår mellem nogle unge til en fodboldturnering. Det er dog vigtigt, at fædregruppen ikke bliver betragtet som et vagtværn, da fædrene skal opleves som et positivt og relationsopbyggende netværk til boligområdets fædre og unge.

Efter kursusforløbet bliver fædrene aktive i lokalområdet. De deltager eksempelvis i kvarterfester og feriecamps for børnene i boligområdet og laver mad til og er til stede i forbindelse med fodboldturneringer for børn og unge. Her bidrager de med at skabe hygge og trykthed for de børn og unge, som har brug for nogle lidt mere trygge rammer. Samarbejdspartnere giver udtryk for, at fædrenes tilstedeværelse skaber mere ro omkring aktiviteterne.

På Amagerbro er man i 2016 i gang med andet kursusforløb. Fædrene, som indgik i første kursusforløb, er blevet organiseret i en forening, som hedder Foreningen Fædregruppen Amagerbro. Det er således tanken, at fædreindsatsen på Amagerbro forankres i foreningen. Medarbejderne har brugt mange ressourcer på at støtte op omkring etableringen af foreningen. Man skal således huske at afsætte god tid i projektperioden til at forankre indsatsen.

9220 FÆDRENE

9220 Fædrene er en fædreindsats forankret i helhedsplanen i Aalborg Øst og er finansieret af Trygfonden. Indsatsen tager primært afsæt i at styrke lokalområdet. *9220 Fædrene* har således fokus på at uddanne fædre, som kan gå ud og spille en aktiv rolle i lokalområdet i forhold til børn og unge, og samtidig være et forbillede for og vejlede andre fædre i boligområdet.

Kursusforløbet strækker sig over et år og finder sted én gang om ugen. Da kurset stiller skarpt på fædrenes aktive engagement i lokalområdet, har de enkelte kursusgange fokus på, at fædrene får et stærkt kendskab til lokalområdet og de forskellige lokale aktører, som arbejder med børn og unge. Der er ti fædre i *9220 Fædrene*, og de er mellem 30 og 62 år. Deltagergruppen består af somaliere, grønlandere og arabere.

Lokalområdeindsatsen betyder også, at der er et stort fokus på, at fædrene skal ud i boligområdet og gøre en forskel. Dette sker blandt andet, ved at fædrene arrangerer aktiviteter for forældre, børn og unge i boligområdet, såsom en fodboldturnering eller kulturarrangementer. Det udgående arbejde i *9220 Fædrene* består også af en-til-en-sparring med fædre i lokalområdet, som har brug for vejledning i forhold til nogle af de forhold, som har været en del af kursusforløbet. *9220 Fædrene* har fået fremstillet visitkort, som blandt andet er blevet omdelt på ejendomskontorerne i boligområdet, og hvorpå der står, hvad fædrene kan hjælpe med. På denne måde kan *9220 Fædrene* være en støttefunktion for mere udsatte fædre i lokalområdet.

RESUMÉ AF LITTERATURSTUDIE

I resuméet samler vi trådene fra litteraturstudiet, således at læseren kan få en smagsprøve på litteraturstudiets konklusioner.

De fleste familier, som indvandrer eller flygter til Danmark, kommer fra lande, som har en mere traditionel familieform, end vi har i Danmark. I en traditionel familieform er det faren, der er familiens overhoved. Faren er familiens forsørger, mens moren tager sig af hjemmet og af børneopdragelsen. Faren er således først og fremmest en autoritetsfigur og ikke en omsorgsperson for børnene. Læs mere om dette i afsnittet *Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund*. Erfaringer viser, at det kan være problematisk at holde fast i en traditionel, patriarkalsk familiestruktur i et samfund, som er baseret på ligestilling mellem både køn og generationer. Det kan føre til, at børnene bliver splittede imellem to verdener, og det kan betyde, at børnene ikke kan indgå i det danske samfund på lige fod med deres jævnaldrende. Det betyder også, at forældrene gradvist kan miste grebet om opdragelsen af deres børn – særligt sønner – fordi de ikke kan trække på de opdragelsesmetoder, som de kender, og fordi de ikke finder opbakning i samfundets institutioner til at praktisere den form for autoritet, som de er vant til.

Det er dog vigtigt at understrege, at uddannelsesniveau, religiøsitet, og hvorvidt man kommer fra landet eller byen, har stor betydning for, i hvilken grad familien kommer til Danmark med en traditionel, patriarkalsk familieform, eller om de allerede i hjemlandet har været mere moderne i deres familieform. Mange af de familier, som bor i udsatte boligområder, er dog karakteriseret af en traditionel familielivsstil.

En af de udfordringer, der melder sig, når en familie flygter til Danmark, er, at det er svært for faren at få et arbejde og dermed blive familiens forsørger, som han var i hjemlandet. Der er meget forskning, der peger

på, at det er svært for mænd at stå uden for arbejdsmarkedet, fordi det udfordrer deres maskulinitet. For mænd med en patriarkalsk livsstil, som har været vant til at være familiens eneforsørger, kan det være endnu sværere. Der er således meget, der tyder på, at det kan føre til store udfordringer i familien, når rollerne bliver vendt på hovedet, og manden ikke længere kan være familiens forsørger. Forskning peger på, at etniske minoritetsmænd, som på grund af migration og arbejdsløshed er udfordrede på deres maskulinitet, vil have tendens til at holde fast i en patriarkalsk livsstil i familien, for at fastholde en vis social position. Der er således meget, der peger i retning af, at grunden til, at nogle etniske minoritetsfædre kan fremstå enten resignerede eller dominerende, kan være, at de er truede på deres traditionelle, patriarkalske faderrolle, og at de ikke kan finde en plads som mand og far i det danske samfund.

Migrationen betyder også, at familien mister sit sociale netværk. Et socialt netværk er både en praktisk hjælp i hverdagen, men kan også give emotionel støtte. Familierne kommer ofte fra et samfund, hvor de har været en del af en storfamilie, og hvor den udvidede familie har været med til at stå for børneopdragelsen. I Danmark bliver familien ofte isoleret fra dette netværk og skal pludselig have hverdagen til at fungere som en *kernefamilie*. Dette kan være en stor udfordring for ægteskabet.

Et forhold, som også har stor betydning for farens mulighed for at påtage sig en rolle som far i Danmark, er familiens møde med velfærdssamfundets institutioner. Der er meget forskning, der viser, hvordan dette møde er fyldt med mistillid mellem forældrene og "systemet".

met". En mistillid, som går begge veje. Ligeledes er der forskning, der viser, at repræsentanterne for det sociale system arbejder ud fra en stereotyp forestilling om etniske minoritetsfamilier, hvor mødre ses som svage og ofre for mændenes dominans, og hvor fædre opfattes som ufølsomme, kontrollerende, uansvarlige og voldelige (Skytte, 2007: 181-191). At fædre ofte opleves som fraværende i deres børns liv og opdragelse kan således skyldes, at velfærdssamfundets institutioner ubevidst lukker fædre ude og udelukkende regner mødre for en ressource i børnenes liv. Der er således forskning, der peger på, at meget få sociale indsatser er målrettet fædre, mens mange indsatser er målrettet mødre.

Et forhold, som kan være altafgørende for en fars muligheder for at være en god far for sine børn, er traumatisering. Mange af de familier, der ankommer til Danmark, er flygtninge. De har voldsomme oplevelser med i bagagen, og nogle fædre kan være traumatiserede. Forskning viser, at det er meget svært at være forælder, hvis man er traumatiseret, og at nogle af de mest udsatte børn er børn af traumatiserede forældre. Når man taler om fædre med etnisk minoritetsbaggrunds faderrolle, er det derfor også vigtigt at være opmærksom på, om faren lider af traumatisering.

ANBEFALINGER TIL BOLIGSOCIALE FÆDREINDSATSER

I dette afsnit opridses anbefalinger til praksis på baggrund af casestudier i tre fædreindsatser. Anbefalingerne er således et nedkog af de erfaringer fra praksis, som vi beskriver i anden del af rapporten.



REKRUTTERING

Erfaringer viser, at det er svært at rekruttere mænd og fædre til boligsociale indsatser. Casestudierne peger på, at der er nogle ting, det er vigtigt at være særligt opmærksom på, når man skal rekruttere fædre. Fædrene kan let føle sig stigmatiserede som dårlige forældre, når de bliver tilbudt at deltage i et socialt tilbud. Når

man rekrutterer, er det derfor vigtigt at lægge vægt på, at fædrene kan gøre en positiv forskel, frem for at de kan få hjælp. Det er også en god idé at have en mandlig medarbejder som "ansigtet" på indsatsen, da det betyder, at indsatsen vil opleves som mere relevant for fædrene og ikke opleves som en "kvindeindsats".

Erfaringerne fra fædreindsatserne viser, at det er vigtigt, at man benytter sig af fædrenes egne netværk, når man rekrutterer. Man skal således benytte sig af en sneboldsmetode, hvor man rekrutterer og motiverer én enkelt far, som så kan sprede budskabet i sit netværk. En anden rekrutteringskanal, som indsatserne har haft held med at benytte, er foreninger og netværk i lokalområdet. En organisation, som indsatserne har haft særlig held med at samarbejde med, er de lokale moskeer. Her kommer ofte mænd, som bekymrer sig om boligområdets børn og unges fremtid, og som er indstillede på at gøre en frivillig indsats. Når man skal samarbejde med en moske, er det vigtigt, at man på forhånd sikrer sig, at moskeens og imamernes indstilling og værdi- og normsæt over for familieliv, ligestilling og børneopdragelse er i overensstemmelse med dansk lovgivning, og at man kan stå inde for moskeens og imamens værdier på disse områder.

MÅLGRUPPE

RESSOURCER OG OVERSKUD

I og med at de fædreindsatser, som vi har inkluderet i denne undersøgelse, er rollemodelsindsatser, er det anbefalingen, at målgruppen til denne type fædreindsatser er fædre, som har et personligt overskud til at varetage det udgående arbejde. Det er dog vigtigt, at man ikke afviser fædre med mindre personligt overskud. Vi anbefaler derfor, at man lægger aktiviteter ind, som kan imødekomme de fædre, som ikke kan indgå i kursusforløbet.

ETNICITET OG NATIONALITET

Vi anbefaler en fædregruppe, som er blandet med hensyn til etnicitet, og som også rummer etnisk danske fædre. En stor diversitet betyder, at fædrene kan nå ud til flere fædre i lokalområdet. Det betyder også, at der bliver mere dynamik i gruppen, og at flere perspektiver på faderrollen kommer i spil.

KURSUSINDHOLD

Vi anbefaler, at kursusindholdet afstemmes efter, hvad det er for tematikker, man ønsker at adressere. Ønsker man, at fædrene skal ud og være ressourcepersoner og rollemodeller i lokalområdet, kan det være en god idé at klæde dem på med fx kommunikations- og konfliktnedtrapningskompetencer. Det er også en god idé at præsentere dem for de professionelle aktører i lokalområdet, som arbejder med børn og unge, så de kan samarbejde med disse eller henvise til disse. Ønsker man at klæde fædre på til at spille en større rolle i deres børns liv og blive omsorgspersoner for deres børn, er det en god idé at have temaer på kurset, som også omhandler småbørn.

INDDRAGENDE METODER I KURSUSFORLØBET

Det er vigtigt, at fædrene har ejerskab til indsatsen, og at indsatsen styrker fædrenes handlekraft og ikke omvendt pacificerer dem. En måde at sikre dette på er ved at lade fædrene definere kursusindholdet i samarbejde med projektmedarbejderne. På denne måde sikres, at indholdet både er relevant og interessant for fædrene. En anden måde at sikre, at fædre bliver aktive og styrkede gennem indsatsen, er ved at sikre, at indholdet i kurset er dialogbaseret og tager udgangspunkt i fædrenes viden. Fokus skal være på at få fædrenes viden og kompetencer aktiveret og bragt i spil.

UDGÅENDE ARBEJDE

Det udgående arbejde kan tage forskellig form. Man skelner imellem to former: *deltagelse/afholdelse af aktiviteter i lokalområdet* og *en-til-en-vejledning af andre fædre*. Det er ikke sådan, at vi kan anbefale én form frem for en anden. Det vigtigste er, at det udgående arbejde giver mening for fædrene og giver dem lyst til at fortsætte. Deltagelse i aktiviteter i boligområdet er velegnet, hvis man ønsker, at fædrene fra fædreindsatsen

skal være rollemodeller for andre fædre og for børn og unge i lokalområdet. Det kan være en fordel, fordi det kan bidrage med ro og tryghed i forbindelse med aktiviteterne. En-til-en-vejledningen kan være god, hvis man ønsker, at fædrene skal bruge den viden, de har opnået via kursusforløbet, til at hjælpe enkelte fædre i lokalområdet.

Litteraturstudiet viser, at fædre, som mister identitet og social position i forbindelse med migrationen, kan have brug for at få genskabt deres identitet og sociale position. Erfaringerne fra fædreindsatserne viser, at det udgående arbejde kan være med til at give fædrene en ny identitet og en styrket social position i lokalområdet.

FORANKRING

Vær opmærksom på, at forankringsprocessen skal igangsættes tidligt i projektforsløbet. Tænk ind fra starten, at indsatsen skal forankres, og at fædrene skal kunne drive det videre selv. Udfas gradvist støttefunktionen, som fx planlægningen af mødegange og påmindelser på sms. Hvis fædregruppen forankres i en forening, er det vigtigt, at foreningen kan få støtte af medarbejderne det første års tid efter etableringen.

DEL 1: LITTERATURSTUDIET

På baggrund af forskning beskriver vi i denne del af rapporten, hvilke udfordringer fædre med etnisk minoritetsbaggrund oplever i mødet med det danske samfund, og hvilken betydning disse forhold har på deres faderrolle.

I denne del af rapporten vil vi sammenfatte den forskning, som vi har identificeret via litteraturkortlægningen. Formålet er at give boligsociale praktikere og deres samarbejdspartnere et let indblik i forskningen og dermed give dem en større forståelse for fædre med etnisk minoritetsbaggrunds livsvilkår, og hvilke forhold der påvirker deres faderrolle. Denne forståelse er et godt udgangspunkt for det daglige møde med og samarbejde med fædre med etnisk minoritetsbaggrund i det (bolig)sociale arbejde og et godt udgangspunkt for at designe en særlig fædreindsats, hvis man ønsker at arbejde mere målrettet med fædre. Del 1 består af fire overordnede temaer, som har indflydelse på fædrenes faderrolle:

1. Traumatisering
2. Tab af socialt netværk, identitet og social position
3. Mødet med velfærdssamfundets institutioner
4. Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund

Efter hvert tema beskriver vi kortfattet, hvordan fædreindsatserne imødekommer de enkelte problemstillinger. Dette gælder dog ikke temaet traumatisering, da fædreindsatserne ikke forventes at arbejde med traumer og traumatiserede fædre.

TRAUMATISERING

I dette afsnit vil vi se nærmere på, hvilken rolle traumatisering spiller for en fars mulighed for at være far. Når man skal forholde sig til *flygtningefædres* mulighed for at være fædre for deres børn, kommer man ikke udenom at forholde sig til det faktum, at de netop er flygtninge, og at de har været igennem nogle meget voldsomme oplevelser i deres liv. Det vil naturligvis have sat sig spor i deres psykiske trivsel og vil derfor have stor betydning for mandens muligheder for at være en god far.

Nogle fædre er traumatiserede og lever med posttraumatisk stresssyndrom. Forældre, som er traumatiserede, kan have svært ved at tage ansvaret som forældre på sig (Svendsen, 2011: 72). Beskrivelser af børns opvækst i familier med traumatiserede forældre viser, at livet i en traumatiseret familie kan være meget uforudsigeligt. Den ene dag er forældrene ovenpå, den næste dag er de psykisk ustabile og kan reagere uforudsigeligt og voldeligt. Det kan være bestemte lyde eller begivenheder, som kan fremkalde forældrenes traumer, og de kan således fx have svært ved at håndtere den støj, som børn laver, eller de mange krav, som børn stiller (Svendsen, 2011; Jerlang, 2005).

Der kommer mere og mere opmærksomhed på, hvor vigtigt det er at identificere børn i traumatiserede familier og sætte ind med den rette hjælp. Forskning



viser således, at børn, som er involveret i kriminalitet, ofte er børn af traumatiserede forældre (Københavns Kommune, 2015; Johansen, 2013; Montgomery et al., 2006). At disse børn bliver involveret i kriminalitet skyldes en kombination af mange forhold. Det kan skyldes, at børnene selv er såkaldt sekundært traumatiserede, hvilket vil sige, at børnene så at sige "arver" forældrenes traumer ved at leve sammen med dem (Lombardo & Motta, 2008: 57; Svendsen, 2011: 72). Sekundær traumatisering vil gøre det svært for børn at passe ind i et almindeligt børne- og ungeliv med skole og uddannelse og kan derfor føre til marginalisering. Det kan også skyldes, at børnene søger væk fra hjemmets ustabilitet og utryghed og derfor vil opholde sig meget i gademiljøet. Der er meget forskning, som viser, at en gadeorienteret livsstil hænger tæt sammen med kriminalitetsrisiko (Justitsministeriet, 2009; Jørgensen m.fl., 2012; Lindstad et al., 2011).

Den boligsociale indsats har dog ikke fagligheden til at arbejde med traumatiserede flygtninge. Traumatiserede flygtninge skal have hjælp til at tage hånd om deres traumer og deres familieliv i psykiatrien og i social-

forvaltningen. Det er derfor vigtigt, at de boligsociale medarbejdere kan brobygge til de rette aktører, og den boligsociale indsats bør have et beredskab klart til at håndtere udfordringer med traumatiserede forældre.

Blandt medarbejderne i de tre fædreindsatser er der stor enighed om, at de boligsociale fædreindsatser ikke *primært* skal målrette sig fædre med traumer eller andre alvorlige personlige problemer. Dette skyldes, at de tre fædreindsatser skal betragtes som rollemodelsprojekter eller peer-to-peer-indsatser, hvor fædre med et stort personligt overskud kan være rollemodeller for eller støttefunktion for andre fædre, som har et mindre personligt overskud. Det er dog vigtigt, at man ikke afviser fædre, som er traumatiserede eller kæmper med andre personlige problemer. Disse fædre vil måske kunne tilknyttes nogle af indsatsens sideaktiviteter – fx arrangementer og fællesspisning – men ikke være en del af fædreindsatsens kursusforløb. Desuden er det også en mulighed, at en traumatiseret far, som viser interesse for fædreindsatsen, kan finde støtte i en af de fædre, som indgår i fædreindsatsen.

TAB AF SOCIALT NETVÆRK, IDENTITET OG SOCIAL POSITION

Som flygtning eller immigrant er der mange af de ting, som man identificerede sig med i sit hjemland, som går tabt eller ikke kan overføres til det danske samfund. For det første bliver man adskilt fra sin familie og sit sociale netværk. For det andet mister man den sociale position og identitet, som man havde i sit hjemland. I dette afsnit vil vi se nærmere på, hvad det betyder for en person at miste disse ting, og særligt beskrive, hvordan dette påvirker mænd og deres mulighed for at være fædre.

TAB AF SOCIALT NETVÆRK

Personer, der flygter til Danmark, forlader store dele af deres familie og sociale netværk. Det betyder, at flygtningefamilier i Danmark ofte kan være meget isolerede og ikke have et netværk at trække på i hverdagen i forhold til både praktisk og følelsesmæssig støtte. En undersøgelse fra SFI viser, at forældre med anden etnisk baggrund generelt har et svagere netværk, når de sammenlignes med etniske danskere. Det skyldes, at bedsteforældre eller udvidet familie ikke er flyttet med til Danmark. Familierne kan derfor ikke på samme måde trække på hjælp fra deres familie, som mange danske familier har mulighed for (Christensen, 2006: 44). Dette kan være en stor udfordring, fordi de ofte kommer fra samfund, som er organiseret omkring den udvidede familie og ikke så meget omkring kernefamilien, som det er typisk i Danmark. I mange andre samfund opdrages børn således ikke blot af forældrene, men også af den udvidede familie (Svendson, 2011: 69). En mor, som selv er vokset op i Libanon, forklarer det således:

“ Synes du, at der er forskelle i normerne for børneopdragelse i Danmark og Libanon?

Det er meget hårdt at opdrage børn her i Danmark. Jeg prøver at kigge på mig selv. Vi var ni børn. Min far arbejdede hele dagen. Vi så ham kun om aftenen. Min mor passede os. Hun har aldrig arbejdet. Ni børn var hjemme, og vi hørte alle sammen efter. Vi delte opgaverne, alle skulle arbejde. Vi passede på hinanden. Vi gik i flok til skole med naboens børn. Mine oplevelser er sådan, at nabo, fætre, kusiner, onkler, faster og moster hjælper med at opdrage min mors børn. (...)

Så her synes du, at man er mere alene?

Ja, her er det kun mit ansvar alene. Vi er lukkede, vi kalder det en æske. En kridtæske. I lejligheden er du altid sammen med børnene, og det er kun dit ansvar, at du løfter børnene. Der er ikke andre. Så det er kun dit ansvar.

Mor og deltager i boligsocial familieindsats

Der sker altså en fundamental ændring i familieformen, når forældre med flygtningebaggrund kommer til Danmark uden et socialt netværk. Det lægger et stort pres på kernefamilien og på forholdet mellem mand og kone. Hvor kvinden tidligere havde et netværk af andre kvinder at trække på i forhold til at klare husholdningen og børnepasningen, er hun nu afhængig af, at manden varetager nogle af de roller, som den udvidede familie tidligere tog sig af. Det vender altså grundlæggende om på rollefordelingen imellem mand og kone. De skal nu være et team, som skal arbejde sammen om at få kernefamiliens hverdag til at fungere. Nogle ægteskaber klarer denne transition godt, mens andre klarer den mindre godt. I næste afsnit kommer vi mere ind på, hvad de ændrede roller i familien og i ægteskabet betyder for fædrene.

Uden hjælp fra et tæt netværk kan det være svært at afkode og forstå det danske samfund. Det kan også have betydning for børnenes opvækst, da forældrene uden et netværk mangler kendskab til fx uddannelsessystemet eller foreningslivet i Danmark (Christensen, 2006: 47). Et svagt netværk kan også gøre det svært for forældrene at få adgang til det danske arbejdsmarked, som ellers kunne bidrage til at bryde den sociale isolation. En arbejdsplads er et sted, som giver mulighed for at møde danskere, træne det danske sprog samt få en forståelse for sociale normer og omgangsformer i Danmark, og er netop en mulighed for at etablere en naturlig berøringsflade og skabe netværk i det danske samfund (Svendson, 2013: 97).

Et svagt netværk kan også betyde, at forældrene mangler emotionel støtte til at bearbejde traumatiske oplevelser, som de har med i bagagen, når de ankommer til Danmark. Tab af fx familiemedlemmer og tab af tilhørssted er ikke blot knyttet til dét at være

flygtning, men det kan være svært at bearbejde sorgen og tilpasse sig en omstillingsproces, når man ikke har venner eller familie at støtte sig til (Svendson, 2013: 17).

TAB AF IDENTITET OG SOCIAL POSITION

Når en person kommer til et nyt samfund, som er organiseret anderledes end personens hjemland, og som er baseret på nogle andre værdier, betyder det, at personen bliver nødt til at definere sig selv i en ny samfundsmæssig kontekst (Skytte, 2007: 94). Alle mennesker har brug for omverdenens anerkendelse og værdsættelse. Men det er forskelligt fra samfund til samfund, hvilke værdier som tillægges vægt. Roller, evner og karaktertræk, som har givet en person stor agtelse i ét samfund, vil således ikke nødvendigvis give personen stor agtelse i et andet samfund. Fx vil identiteten som storfamilieoverhoved være en identitet, som giver en mand stor agtelse i hans hjemland, men som i en dansk sammenhæng er associeret med negative forestillinger om en undertrykkende patriark (Skytte, 2007). Denne identitet vil således ikke give manden den anerkendelse og agtelse i Danmark, som den gav ham i hjemlandet. Det kan være svært at acceptere, at de ting, som man selv betragter som kvaliteter, og som man har været vant til at blive anerkendt for, ikke giver anerkendelse.

Anerkendelse – og mangel på samme – er en meget stærk drivkraft, når mennesker vælger ståsted i livet. Forskning viser, at hvis en person ikke oplever at få anerkendelse i én social sammenhæng, vil personen være tilbøjelig til at søge denne anerkendelse i andre sammenhænge. Eksempler på dette er unge drenge, som ikke oplever at blive anerkendt i skolesystemet, som i stedet søger anerkendelsen blandt vennerne på gaden og i "balladefællesskaber" (Kalkan, 2014; Gilliam, 2009). Et andet eksempel er mødre med etnisk minoritetsbaggrund, som ikke oplever at blive anerkendt som gode mødre i det sociale system. Disse mødre søger i nogle tilfælde fællesskabet og anerkendelsen i det religiøse fællesskab blandt tros- og kulturfæller i stedet for at søge anerkendelsen i det danske samfund. På denne måde bliver kvinder, som ikke var religiøse i deres hjemland, religiøse i Danmark, da de finder en anerkendelse i et religiøst fællesskab (Nielsen, 2013).

For mænd, som kommer fra patriarkalske samfund, kan der være nogle særlige udfordringer, når det kommer til identitetstab og tabet af social position (Darvishpour, 2002). Mange steder i verden uden for Skandinavien er det manden i familien, som er familiens eneforsørger, og som er den, der står for familiens kontakt til omverdenen uden for hjemmet. På den anden side er kvinden den, som styrer hjemmet (Ottosen et al., 2014; Jensen, 2007: 35). Dette gælder i særdeleshed i mange af de lande, som de fleste flygtninge og indvandrere kommer fra. En stor del af mandens identitet og sociale position hviler således på, at han er forsørger og den, der varetager familiens ærinder i samfundet (Jensen, 2007: 35; Seidenfaden, 2011: 23). Når en familie kommer til Danmark, bliver dette mønster ofte forstyrret (Darvishpour, 2002). Faren får svært ved fortsat at varetage rollen som familiens forsørger og forbindelsesled til omverdenen. Først og fremmest mister manden sin position som familiens forsørger. Det tager ofte flere år, før manden kommer i arbejde, og i nogle tilfælde får han aldrig et job og kan således ikke forsørge familien. Derudover har manden heller ikke bedre forudsætninger end kvinden for at være familiens bindeled til omverdenen, da det danske samfund er lige så fremmed for ham, som det er for hende. Forskning viser, at det at kunne forsørge familien og klare sig godt på arbejdsmarkedet er afgørende for mænds selvtillid og agtelse – uafhængigt af etnisk baggrund. Der er således en maskulin arbejdsstradition i samfundet, som gør det særligt svært for mænd at stå uden for arbejdsmarkedet (Reinicke, 2006: 18). At der er en tæt sammenhæng mellem mænds trivsel og deres beskæftigelsessituation er veldokumenteret. Der er således forskning, der viser, at der er 40 % større risiko for, at mænd dør, før de bliver 50 år, hvis de mister deres job, end hvis de ikke bliver arbejdsløse. Desuden bliver sundhedstilstanden værre, jo flere arbejdsløshedsperioder mændene oplever, og jo længere de har været (Kriegbaum, 2011).

Hvor mandens rolle i familien ændrer sig radikalt i den nye kontekst, kan kvindens rolle siges at være mere konstant. De opgaver, der ligger i at holde huset og tage sig af børnene, er således – især så længe børnene er små – ikke så forskellige fra de opgaver, som kvinden har haft i hjemlandet. Kvinden har dermed let-



tere ved at trække på den viden, hun har med sig fra hjemlandet i det nye samfund, og dermed løfte sine opgaver i familien med succes (Seidenfaden, 2007; Jensen, 2007; Skytte, 2007: 97). Dette kan være med til at forklare, at der synes at være en forskel på, hvor let det er for kvinden og manden at falde til og finde sig en ny plads i det nye samfund (Al-Ali, 2002; Franz, 2003; Szczepanikova, 2005).

Forskningen peger på, at det er forskelligt, hvordan mænd oplever og reagerer på disse ændringer i ægteskabet (Jensen, 2007: 41f; Kadioglu, 1994; Menjiar, 1999; Pratt & Yeoh, 2003). Der tegner sig et billede af, at mænd, som er i fast arbejde, ofte har mere moderne forhold til kønsrollerne i ægteskabet end mænd, der kæmper med arbejdsløshed. Hvor mænd, som er arbejdsløse eller på anden vis er udfordrede på deres maskulinitet, i højere grad ønsker at fastholde de traditionelle kønsrollemønstre (Darvishpour, 2002; Jensen, 2007: 41f; Charsley et al., 2015). Denne sammenhæng kan forklares ved, at mænd, som ikke er i arbejde og dermed ikke kan forsørge deres familier, oplever et status- og maskulinitetstab, som de forsøger at imødekomme ved at stadfæste deres position som beslutningstager i ægteskabet (Ottosen, 2014: 38ff). Der er således også forskning, der viser, at jo større en forandring, der sker i mandens og kvindens respektive position – at manden bliver arbejdsløs, mens kvinden

bliver uddannet eller kommer på arbejdsmarkedet – jo større sandsynlighed er der for, at det fører til konflikter og skilsmisse (Darvishpour, 2002).

Hvis mandens og konens ulige situation fortsætter år efter år, og manden ikke kommer ud på arbejdsmarkedet eller på anden vis ikke formår at få genetableret en social position, som giver ham værdighed, kan det føre til en ubalance i familien, hvor manden gradvist mister sin betydning (Jensen, 2007; Darvishpour, 2002). Dette kan føre til skilsmisse, hvis dét er en accepteret udvej i familiens sociale miljø og bagland (Darvishpour, 2002; Danneskiold-Samsøe et al., 2011). Det kan også føre til, at fædre enten reagerer med vold (Abdulahim, 1993; Bhattacharjee, 1997) eller med resignation, når de oplever, at de er uden betydning og "ubrugelige" for deres familier. Dette tab af maskulinitet, identitet og social position kan være med til at forklare, at nogle fædre med etnisk minoritetsbaggrund – dem, som ikke har haft held med at få skabt en værdig rolle i det danske samfund – bliver enten vrede på samfundet eller apatiske og resignerede.

Det er ikke ensbetydende med, at der skal genskabes en situation, hvor manden som i hjemlandet skal være familiens overhoved og forsørger. Derimod er det vigtigt, at familien formår at "genskabe" sig selv på en måde, hvor både mand og kone får etableret en ny

meningsfuld rolle i familien og i samfundet, hvor begge bidrager og gensidigt anerkender hinanden. Hvis forældre formår at genskabe en god balance i ægteskabet i den nye tilværelse, har forældrene de bedste forudsætninger for at skabe et godt og trygt hjem for deres børn og den bedst mulige platform for, at børnene også kan finde sig til rette i det danske samfund.

FÆDREINDSATSER GENSKABER IDENTITET OG SOCIAL POSITION

Som beskrevet er der meget, der tyder på, at én af de ting, som kan føre til, at fædre med etnisk minoritetsbaggrund i udsatte boligområder trækker sig fra deres ansvar som far eller måske på den anden side bliver overdominerende i familien, er oplevelsen af tab af social position og tab af maskulinitet. Hvis man ønsker, at fædre i etniske minoritetsfamilier i udsatte boligområder skal varetage rollen som far på en ansvarsfuld og afbalanceret måde, så kan en *styrkelse af identitet og social position* være et godt sted at starte.

Dette kan man gøre gennem indsatser, hvor fædre oplever, at de er vigtige og kan gøre en forskel for deres egne børn og for lokalområdet, og hvor fædre bliver værdsat for deres arbejde. Gennem sådanne indsatser kan den enkelte far genfinde en social position i lokalområdet og i sin familie, og dermed genfinde sin identitet som en anerkendt og respekteret mand og far. Erfaringerne fra fædreindsatserne viser da også, at noget af det, der motiverer fædre til at være med i fædreindsatserne, er oplevelsen af at gøre en forskel for lokalområdet og blive værdsat og anerkendt for denne indsats.

Alle tre fædreindsatser rummer et element af udgående arbejde som en del af indsatsen. Det vil sige, at fædre efter eller under kursusforløbet skal ud og spille en aktiv rolle i boligområdet, enten i form af, at de laver arrangementer eller deltager aktivt i arrangementer lavet af fx helhedsplanen, eller ved at de laver opsøgende arbejde i form af 'en-til-en'-rådgivning af andre fædre i boligområdet. Læs mere om det udgående arbejde i afsnittet *Det udgående arbejde*.

Når fædre er aktive i deres boligområde, oplever de en anerkendelse, som styrker deres selvværd. En

projektmedarbejder fra Amagerbro beskriver, hvordan fædre oplever en styrket status, når de engageres i lokalområdet:

“ Når de går ud iblandt folk og fortæller, hvad de ved om fx opdragelse, så har de en ny viden, og det giver social status. De har jakker med logo på, og det giver dem status i lokalområdet. Når systemet ringer og beder om deres hjælp – SSP eller kommunen – så giver det dem også status. Når de laver aktiviteter, så har vi givet dem en rolle, hvor de gør en forskel. Mange af de unge, som deltager i aktiviteterne, er begyndt at kalde dem "onkler". Fædre laver mad og griller. Men de skaber også ro og er en "onkel", som kan passe på børnene og de unge, som er mindre stærke. De tør komme, fordi fædre er der.

Majid

– projektmedarbejder fra Amagerbro Fædre

Erfaringerne fra Amagerbro viser således, at fædrenes frivillige engagement i lokalområdet har fordele både for lokalområdet og for fædre selv. Fædre genvinder en status og anerkendelse i lokalområdet, og samtidig har deres aktive engagement en positiv indflydelse på lokalområdet.

MØDET MED VELFÆRDS-SAMFUNDETS INSTITUTIONER

I dette afsnit vil vi se nærmere på mødet mellem det danske samfunds velfærdsinstitutioner og forældre med etnisk minoritetsbaggrund. Vi vil naturligvis have et særligt fokus på fædre, men det meste forskning omhandler forældre generelt. Mødet mellem etniske minoritetsforældre og aktører på socialområdet er i mange tilfælde konfliktfyldt, og meget tyder på, at mødet mellem de socialfaglige medarbejdere og *fædre* er særligt konfliktfyldt. I det følgende afsnit vil vi beskrive nærmere, hvorfor mødet er konfliktfyldt, og hvad det betyder for fædrenes deltagelse i deres børns liv og hverdag.



STATEN OG FAMILIELIVET

En helt central pointe, når det kommer til mødet mellem etniske minoritetsfamilier og det danske velfærdssystem, er, at flygtninge og indvandrere kommer fra samfund, hvor staten ikke er så nærværende i hverdagslivet som i det danske samfund, og hvor storfamilien er den enkelte persons sociale sikkerhedsnet. Det betyder også, at staten ikke blander sig i familiens interne anliggender. Der er således ikke sundhedsplejersker, børnehaver og en socialforvaltning, som har en holdning til, hvordan forældre omgås og opdrager deres børn (Nielsen, 2013). Igennem det 20. århundrede er der sket en udbygning af de skandinaviske velfærdssamfund, som har betydet, at institutioner som skolen og sundhedssystemet har fået en stor indflydelse på det private familieliv. Den offentlige folkeskole har udviklet sig fra ikke blot at have ansvar for børns læring, men ses også som et vigtigt element i opdragelsen af børn (Bouakaz, 2007: 98). Sundhedsplejerskeinstitutionerne, som oprindeligt var sat i verden i bekæmpelsen af spædbørnsdødeligheden, har i dag også en oplysende rolle i det intime forhold mellem mor og barn (Nielsen, 2007: 33). De velfærdsstatslige institutioners stærke rolle i samfundet har på den måde skabt en tæt

relation mellem stat og familie, hvor en stor del af omsorgsarbejdet, der tidligere var en del af den private familiesfære, i dag varetages af velfærdssamfundet (Donzelot, 1997).

FORÆLDRENS MANGLENDE TILLID TIL INSTITUTIONERNE

At etniske minoritetsforældre i udsatte boligområder ofte oplever en utryghed i forhold til at søge hjælp til udfordringer i familien er en velkendt og udbredt problemstilling. Utrygheden bunder i en frygt for, at socialforvaltningen vil fjerne deres børn. Der er tale om en frygt baseret på rygter og historier i boligområdet om familier, som har fået tvangsfjernet børn (Frederiksen et al., 2015a). Rygterne og historierne bliver dog kun til en frygt hos forældrene, fordi de er modtagelige for dem. I det følgende vil vi beskrive grundlaget for den utryghed og mistillid, forældrene oplever.

For familier med flygtninge- eller indvandrerbaggrund er "staten" typisk forbundet med politi og militærmagt. Familierne har derfor en naturlig distance til eller ligefrem frygt for staten. En ph.d.-afhandling om palæstinske forældre fra Gellerupparkens møde med det

sociale system og myndighederne, viser dog, at frygten for systemet ikke udelukkende bunder i erfaringer med staten i hjemlandet, men at den også skal ses i forhold til forældrenes erfaringer med den danske stat (Johansen, 2013). Afhandlingen viser, at de beslutninger, der bliver taget vedrørende familiernes børn, opleves som uigennemskuelige og tilfældige. Denne oplevelse af vilkårlighed kan gøre det svært for familierne at have tillid til, at systemet træffer de rette beslutninger. Oplevelsen af, at beslutningerne er uigennemskuelige og tilfældige, skyldes på den ene side, at forældrene ikke har tilstrækkelig viden om systemet. På den anden side skyldes det, at beslutningerne faktisk er uforudsigelige. Skiftende socialrådgivere træffer forskellige beslutninger, afhængigt af overbevisning og temperament, og at der i øvrigt er stor medarbejderudskiftning. Familierne har derfor svært ved at forudsige sagsbehandlerens beslutninger. Afhandlingen peger desuden på, at det danske system er baseret på en forventning om, at familierne stoler på og udviser tillid til systemet. Når forældrene ikke oplever og udtrykker denne tillid, kan det marginalisere dem endnu mere. Dette skyldes, at det opfattes som en særlig dansk dyd, at man har denne tillid til systemet. Når forældrene ikke opfører sig tillidsfuldt eller giver udtryk for mistillid, er det således med til at understrege deres position som anderledes og fremmede og som usamarbejdsvillige eller vrangvillige (Johansen, 2013).

Forældrenes frygt for det sociale system skal således ses i lyset af den usikkerhed og uigennemskuelighed, som forældrene oplever. Den skal ligeledes ses i lyset af oplevelsen af manglende anerkendelse som gode forældre fra systemets side, som vi vil beskrive i det næste afsnit.

INSTITUTIONERNES MANGLENDE TILLID TIL FORÆLDRENE

Det er ikke kun forældrene, som oplever en mistillid til det sociale system. Det sociale system kan også udvise en mistillid til forældre med etnisk minoritetsbaggrund og deres måde at være forældre på. Denne mistillid kan bunde i, at socialforvaltning, pædagoger og lærere fortolker forældres handlinger og holdninger ud fra en opfattelse af forældrene som konservative og som udfører af social kontrol. En interviewundersøgelse

af mødre med etnisk minoritetsbaggrund peger på, at kvinderne oplever, at pædagoger, lærere og andre repræsentanter for systemet nærer mistillid til deres evner til at opdrage og passe på deres børn. De oplever, at de professionelle træffer beslutninger vedrørende deres børn uden at inddrage dem, og de oplever, at deres bekymringer bliver betragtet som et udtryk for en problematisk kultur og som social kontrol (Nielsen, 2013). Et eksempel kommer fra en bydelsmor, som ved et forældremøde gav udtryk for en bekymring for, at hendes 12-årige datter skulle få en kæreste og dermed være i risiko for at blive gravid. Ved samme møde gav en etnisk dansk far udtryk for samme bekymring vedrørende sin egen datter. Bydelsmoren oplevede, at hendes bekymring blev betragtet som et udtryk for, at hun ville udøve social kontrol over sin datter, mens den danske fars bekymring blev set som et udtryk for en almindelig forælders bekymring for sit barn. Undersøgelsen, som dette eksempel kommer fra, peger på, at denne form for fordomme og misforståelser, hvor mødrene føler sig stemplet som dårlige mødre, kan få dem til at søge anerkendelse i andre sociale sammenhænge, som fx det religiøse netværk, ud fra nogle anerkendelseskriterier, som stemmer dårligt overens med velfærdssamfundets normer og forventninger til forældre, fx ved at fastholde traditionelle forestillinger omkring ære og dyd og praktisere social kontrol over for deres børn. På denne måde kan disse situationer og den manglende anerkendelse, der ligger i dem, grave grøfterne dybere mellem minoritetsforældre og velfærdssamfundet (Nielsen, 2013).

DET SOCIALE SYSTEM OG FÆDRENE

Meget tyder på, at disse negative forventninger er særligt stærke i mødet mellem *fædre* med etnisk minoritetsbaggrund og repræsentanter fra systemet. Fædre med etnisk minoritetsbaggrund opfattes oftere end mødre som konservative og som dem, der fastholder kvinder og børn i en konservativ familieform, og som er særligt optagede af fx at opretholde familiens ære (Seidenfaden, 2011; Bouakaz et al., 2007). Dette skyldes, at fædrene opfattes som dem, der har fordel af den traditionelle rollefordeling i familien, og dermed dem, som har det største incitament til at fastholde rollefordelingen. Havde en etnisk minoritetsfar fremført den samme bekymring som den etnisk danske far eller

den etniske minoritetsmor ovenfor, ville han sandsynligvis have oplevet endnu større modstand end den etniske minoritetsmor og have fået "alarmlamperne" til at blinke rødt hos repræsentanterne fra systemet. Forskning fra den svenske folkeskole viser desuden, at skolelærerne oftere har antipati imod fædre end imod mødre. Fædrenes holdninger og adfærd opleves som afvigende fra acceptable normer, og de bliver let objekt for diskrimination og fordomme blandt lærerne. Fædrene opfattes som uærlige, upålidelige og aggressive og som dårlige forbilleder for deres børn. Mødrene får derimod meget lettere lærernes sympati, selvom de nogle gange bliver opfattet som ondsksfulde eller dumme (Lahdenperä, 1997).

At dialogen mellem etniske minoritetsfædre og systemets repræsentanter kan være særligt udfordret kan også skyldes den almenmenneskelige tendens til at skabe stereotype forestillinger om mennesker, som er forskellig fra én selv på nogle strukturelle markører, som fx køn eller kultur. *Stereotypiseringer* skaber en slags social orden, som gør, at det er nemmere at forholde sig til personer, som er anderledes fra en selv. Disse stereotype billeder er ofte negative forestillinger, og de betyder, at der skabes forenkede forestillinger om "den anden". Ofte forstås og tolkes adfærd hos den anden i lyset af disse forenkede forestillinger. Fordomme om den anden kan på den måde overse individuel variation hos den stereotypiserede (Eriksen & Sørheim, 2005). Repræsentanter for det sociale system er som beskrevet i mange tilfælde kvinder. Det er desuden ofte *etnisk danske kvinder*. Figur to illustrerer, hvordan der i de tilfælde, hvor repræsentanten for det sociale system, fx skolelæreren, pædagogen eller socialrådgiveren, er en etnisk dansk kvinde, er størst strukturel forskellighed mellem repræsentanten for systemet og de etniske *minoritetsfædre*. Hvor *etniske minoritetsmødre* eller *etnisk danske fædre* deler én markør med repræsentanten for det sociale system, enten køn eller etnicitet, deler de etniske minoritetsfædre ingen markører. At de etniske minoritetsfædre og repræsentanterne for det sociale system kan have en særlig problematisk dialog kan således skyldes, at de strukturelt set er meget forskellige, og at de dermed lettere kan udvikle negative forestillinger om hinanden.



Figur 2: illustrerer den strukturelle afstand mellem etnisk danske repræsentanter for det sociale system og etniske minoritetsfædre.

Den problematiske dialog kan således skyldes, at repræsentanterne for det sociale system har nogle fordomme omkring fædrene, som gør, at de tolker fædrenes ord og handlinger på en negativ måde. Ligeledes kan fædrene have fordomme over for repræsentanterne for systemet, som får dem til at tolke deres ord og handlinger på en negativ måde. En undersøgelse af systemets møde med etniske minoritetsfamilier i tvangsfjernelsessager viser, at repræsentanter fra systemet ofte arbejder ud fra en stereotyp forestilling om etniske minoritetsfamilier, hvor mødrene ses som svage og ofre for mændenes dominans, og hvor fædrene opfattes som ufølsomme, kontrollerende, uansvarlige og voldelige (Skytte, 2007: 181-191). Repræsentanterne fra systemet vælger derfor ofte at støtte op om kvinden og har til formål at gøre hende uafhængig af sin mand. Det overvejes derfor ikke, hvorvidt kvinden også bidrager til familiens problemer.

At mænd generelt bliver underprioriteret som målgruppe i socialt arbejde kan også skyldes, at mange socialarbejdere er kvinder og derfor har lettere ved at tale med og forstå kvinder, fordi deres kommunikationsform ligner hinanden (Baum, 2015; Zanoni et al., 2013). Fx udtrykker mænd frustration og sorg på en anden måde end kvinder. Hvor kvinder ofte udtrykker deres sorg og frustration med ord og i nogle tilfælde gråd, reagerer mænd ofte med vrede, raseri og vredes-

udbrud (Baum, 2003). Denne reaktion kan være svær for socialarbejderne at genkende som et udtryk for sorg og kan være svær at adressere, særligt når vreden i nogle tilfælde bliver rettet mod socialarbejderen selv.

En sidste vigtig pointe, når det kommer til samarbejdet mellem fædre og systemet af aktører, som arbejder med børn, unge og familier, er, at fædre ofte bliver opfattet som *sekundære*, når det kommer til at arbejde med familier. Det gælder både etnisk danske fædre og fædre med etnisk minoritetsbaggrund. Der er forskning, der peger på, at fædre opfattes som alt fra ubrugelige, irrelevante, fraværende eller en trussel i børnenes og familiens liv (Scourfield, 2001; Zononi et al., 2013). Det sociale system har således en tendens til at tænke på mødre som de primære omsorgspersoner for børnene og som dem, man skal tale med, hvis man skal skabe forandringer i familierne. Det kommer fx til udtryk ved, at størstedelen af de sociale indsatser for familier er målrettet mødre. Det opleves af fædre, som at de bliver ignoreret og overset, og det giver dem ikke en chance for at komme på banen som ansvarlige fædre. Eksempler på dette er, at fx sundhedsplejersker kommer på besøg i dagtimerne, når faren typisk er på arbejde. At børnepenge udbetales til mødre, og at

alle officielle henvendelser fra det offentlige system vedrørende børnene bliver sendt til mødre. Alt dette sender et signal om, at det er moren, som af systemet opfattes som den primære person i barnets liv, og at fædre ikke prioriteres.

MANGLENDE SAMARBEJDE SOM KONSEKVENNS

Konsekvensen af den manglende tillid mellem forældre og det sociale system, og særligt mellem fædre og systemet, er, at de to parter ikke formår at arbejde sammen til børnenes bedste. I stedet kan der ske det, at det sociale system og børnene – som ofte forstår systemet bedre end deres forældre – kan komme til at indgå i en alliance *imod* forældrene. I et svensk forskningsprojekt beskriver en far et eksempel, hvor systemet tager hans søns parti i en konflikt og ikke går i dialog med ham som far om, hvordan de i fællesskab kan løse problemet (Bouakaz et al., 2007). Eksemplet beskrives nedenfor. Vi har valgt at tage det med, fordi det er meget illustrativt, selvom det naturligvis må betragtes som den ene parts oplevelse af sagen.

Faren beskriver, at hans søn gang på gang kom sent hjem om aftenen, selvom han sagde til sønnen, at han skulle komme tidligt hjem. En aften, da sønnen endnu



en gang kom sent hjem, havde faren låst døren, så sønnen ikke kunne komme ind. Sønnen måtte altså tilbringe natten på gaden. Næste dag sagde sønnen i skolen, at hans far slog ham og havde smidt ham ud af huset. Faren prøvede at tale med skolen, men de valgte at tro på sønnen og sendte ham hen at bo på et opholdssted. Efter lidt tid ringede opholdsstedet til faren og klagede over, at de ikke kunne få sønnen til at komme hjem til tiden om aftenen. Faren fortalte dem, at han havde haft det samme problem med sønnen, men at ingen havde lyttet til ham.

Historien peger på flere interessante pointer. For det første viser det, at børnene har så god indsigt i det sociale systems måde at reagere på, at de kan bruge systemet imod forældrene. For det andet viser det, at repræsentanterne for det sociale system er tilbøjelige til at tro på børnene og ikke indgå i en reel dialog med forældrene om at finde en løsning på de problemstillinger, der er i familien. Dette skal sandsynligvis forstås i forlængelse af, at faren i opdragelsesøjemed gjorde noget, som i systemets øjne var uacceptabelt, nemlig at låse sin søn ude en hel nat. Det bekræftede systemet i, at faren ikke var en god far, hvorfor de valgte at tro på sønnens udgave af historien. Det betød, at systemet ikke indgik i en dialog med faren om, hvordan de sammen kunne løse problemerne. Set fra farens vinkel var hans handling – at låse sønnen ude – et desperat forsøg på at få sønnen til at høre efter. Det var netop farens forsøg på at opdrage på sin søn. Denne form for opdragelsesmetoder strider imidlertid imod den demokratiske opdragelsesform, som vi vil beskrive nedenfor i afsnittet *Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund*. Den demokratiske opdragelsesform er udbredt i det danske samfund og karakteriserer i høj grad det sociale systems, børneinstitutioners og skolevæsenets tilgang til børneopdragelse. Eksemplet her er således også en god illustration af en far, som prøver at tage ansvar som far og opdrage på sin søn, men som ikke besidder opdragelsesredskaber, som passer ind i det danske samfund.

FÆDREINDSATSER BYGGER BRO MELLEM FÆDRENE OG SYSTEMET

De tre fædreindsatser har dét at bygge bro imellem fædrene og systemet som et centralt omdrejningspunkt. Mange af temaerne på kursusforløbene handler

om det danske samfund, velfærdsinstitutionerne og de lokale aktører, som arbejder med børn, unge og familierforhold i fædrenes lokalområde. Desuden er de alle opmærksomme på, at brobygningen skal gå begge veje. Det handler således ikke bare om at klæde fædrene på til bedre at forstå og begå sig i systemet. Det handler mindst lige så meget om at klæde repræsentanter for systemet på til at se etniske minoritetsfædre som ressourcer i lokalområdet, og ikke mindst som ressourcer i deres egne børns liv og deres familier. I alle tre projekter er man meget opmærksom på, at dialogen skal være ligeværdig.

Et godt eksempel på, at fædreindsatserne kan bygge bro imellem fædrene og systemets repræsentanter og være med til at give systemrepræsentanterne et blik for fædrenes ressourcer, kommer fra Aalborg Øst. Her betød fædrenes aktive engagement i form af planlægning af en fodboldturnering for boligområdets skolebørn, at lærerne fik øjnene op for fædrenes ressourcer:

“ Vi har lavet en fodboldturnering med folkeskolerne. Fædrene har været ude i deres egne børns skoler og fået børnenes klasser til at deltage. Fædrene skulle selv være dommere og sørge for at lave hold. Det var dem, der var værter, og børnenes klasselærere kom og sagde: "Fedt arrangement!" Lige præcis dét gjorde, at de voksede rigtig meget. Dét at lærerne kom ind og sagde: "Wauw, godt gået." De vil jo gerne ses af deres børns lærere. Det hænger nok også sammen med, at de ikke er blevet set af børnenes lærere før.

FADERROLLEN OG OPDRAGELSE I ET NYT SAMFUND

I dette afsnit vil vi se nærmere på betydningen af mødet mellem forskellige kulturer og familiestile, når det kommer til fædres tilgang til deres faderrolle i Danmark. Erfaringer fra socialt og boligsocialt arbejde med etniske minoritetsfamilier i udsatte boligområder viser, at mange familier med etnisk minoritetsbaggrund har en mere traditionel og kollektivistisk familieform end de fleste danske familier. Desuden viser erfaringerne, at mange af de problemstillinger, som de oplever i dag-

ligdagen med familier med etnisk minoritetsbaggrund, bunder i forskellige opfattelser og praksis af familieliv og opdragelse. I dette afsnit vil vi se nærmere på, hvad mødet mellem de to familieformer betyder for etniske minoritetsfædres håndtering af deres faderrolle.

Hvorvidt forældrene har en traditionel og konservativ opdragelsesform vil afhænge af uddannelsesniveau, religiøsitet, nationalitet, om man oprindeligt kommer fra landet eller fra byen, hvor længe man har levet i Danmark, hvor i Danmark man er bosat og meget mere (Als Research, 2014; Kalkan, 2014; Prieur, 1999). En traditionel, kollektivistisk familieform vil således typisk være aktuel i familier, som kommer fra landdistrikter, som har et lavt uddannelsesniveau, eller som er meget religiøse. Det er således en vigtig pointe, at denne opdragelsesform ikke knytter sig til en bestemt verdensdel, som fx Mellemøsten, men snarere knytter sig til traditionelle samfund overalt på kloden. Det danske samfund har også i tidligere tider været karakteriseret ved en kollektivistisk familieform, hvor manden var familiens overhoved, og hvor børnene forventedes at bidrage til familiens overlevelse og adlyde deres forældre. Det er således en specifik historisk udvikling, som har ført til, at vi i Danmark i dag har en mere moderne og individualistisk familieform. Denne udvikling er sket i løbet af de seneste 50-60 år (Dahl, 2014: 50). I takt med en voksende velfærdsstat, som sikrede et økonomisk grundlag for de danske familier, blev de traditionelle familiemønstre med manden som beslutningstager i familien ophævet, og en mere moderne opdragelsesform med fokus på ligestilling mellem kønnene, selvstændighed og individualitet tog over. Det er således ikke noget, der knytter sig til Mellemøsten eller til islam, men noget, der knytter sig til et traditionelt samfund.

Vi starter med at beskrive to forskellige livsformer, som henholdsvis kan beskrives som en *traditionel livsform* og en *moderne livsform*. Disse to livsformer er teoretiske idealtyper. I virkelighedens verden findes de fleste familier et sted imellem de to ekstremer. Man kan altså tale om, at nogle familier er *mere* traditionelt anlagte end andre, og at nogle familier er *mere* moderne anlagte end andre. Der vil således kun være få familier – om nogen overhovedet – som realiserer de ekstreme familieformer fuldstændigt.

TRADITIONELT OG MODERNE FAMILIELIV

I den traditionelle livsform har man en kollektivistisk menneske- og familieopfattelse, mens man i den moderne livsform har en individualistisk menneske- og familieopfattelse. I den traditionelle, kollektivistiske livsform sættes familien over det enkelte individs interesser og behov, mens der i den moderne livsform er fokus på individets muligheder for at realisere egne drømme og ønsker til livet (Arcel, 1988). I den traditionelle livsform er rollerne blandt familiens medlemmer hierarkisk rangeret efter alder og køn, således at den ældste mand bestemmer. I den individualistiske livsform ses alle voksne medlemmer af familien som ligeværdige og som berettigede til at træffe beslutninger i eget liv (Arcel, 1998: 132; Skytte, 2007: 67).

Livsformerne beskriver de værdier og normer, der dominerer i familien og derfor også den måde, som forældrene opdrager deres børn på. I den traditionelle livsform forventes lydighed, og det vigtigste i børneopdragelsen er at lære børnene at indordne sig under familien som en helhed. Den moderne, individualistiske livsform har derimod individets rettigheder og frihed i centrum. Forældre, der praktiserer denne livsform, forsøger at udvikle deres børns selvstændighed, individualitet og egne meninger. Den moderne, individualistiske livsform er et produkt af den demokratiske ideologi og styreform, og sigter mod at skabe demokratiske borgere (Skytte, 2007: 67).

Den traditionelle og kollektivistiske opdragelsesform er præget af klare regler og normer i hjemmet, særligt når børnene bliver store. Denne forælderrolle er baseret på forældrenes ret til at bestemme over barnet i kraft af deres sociale position, og barnet straffes, når det ikke følger det regelsæt, der er i familien. Forældre, der anvender en moderne og individualistisk opdragelsesform, bruger derimod forklaringer og argumenter, når der sættes grænser for barnet. Her er forældrenes ret til at bestemme over barnet baseret på deres større viden om verden og om barnets bedste (Baumrind, 1966).

I traditionelle samfund med en kollektivistisk livsform har man en komplementær kønsrollefordeling, hvor manden har en udadvendt og offentlig rolle, og hvor



kvinden har ansvaret for hjemmet og for børneopdragelsen (Skytte, 2007: 70). Det er således moren, der er ansvarlig for den daglige børneopdragelse, mens faren først kommer på banen, hvis der skal sanktioneres og fx udføres en fysisk straf. Det betyder, at moren er den, der er til stede i hverdagen, og den, som børnene først og fremmest knytter sig til følelsesmæssigt, mens faren først og fremmest er en autoritetsfigur. I den moderne opdragelsesstil er begge forældre involveret i den daglige opdragelse af barnet i stort og småt. Det er således et ideal, at faren og moren i lige høj grad er en omsorgsperson og en autoritet.

Det er dog vigtigt at understrege, at etniske minoritetsmænd ikke nødvendigvis praktiserer og fastholder en traditionel livsform. Mange minoritetsmænd oplever, at dét at komme til et nyt samfund giver mulighed for at genfinde sig selv som mand og far. Forskning peger således på, at etniske minoritetsmænd forholder sig refleksivt til deres egen værdier i takt med de erfaringer, de gør sig i det nye samfund, de har bosat sig i. Dette giver fædrene et rum for en genfortolkning af deres faderrolle og en mulighed for at være en mere nærværende far end en faderrolle, som er sanktionerende og mindre nærværende i relationen til barnet (Jensen, 2007: 58; Reinicke, 2006: 19ff). En undersøgelse af første- og andengenerationsfædre viser, hvordan minoritetsmænd beretter om at have et tættere bånd til deres

egne børn, end det de selv havde til deres far. En mand, som kom til Danmark som ung, beskriver det således:

“ *Jeg tror, at min måde at være på, den ligger mere tæt op ad den danske end den [fra oprindelseslandet] – meget mere åben og omsorgsfuld. Jeg vil ikke sige, at de mænd [fra oprindelseslandet] ikke er omsorgsfulde, men de er omsorgsfulde på en anden måde ... Ja, hvis jeg skal vælge, så ligger jeg tæt op ad den danske mand, ikke ... eller – det er jeg blevet (Jensen, 2007: 58).*

Fædrenes lokalmiljø kan imidlertid påvirke deres mulighed for at genfortolke deres rolle som far og ægte-mand. Undersøgelser viser, at der i nogle etniske minoritetsmiljøer eksisterer en social kontrol, hvor familierne holder øje med hinanden i forhold til problematisk adfærd inden for det etniske netværks normer og traditioner (Als Research, 2014). Den sociale kontrol kan betyde, at forældrene bliver holdt fast på en mere traditionel og konservativ opdragelses- og familiestil, end de ellers ville praktisere. For fædrene kan det betyde, at de bliver presset til at leve op til en traditionel faderrolle, som gør det svært at være en anden slags far. En sådan social kontrol gør det eksempelvis vanskeligt for forældrene at tillade ting, som overtræder normer i det etniske minoritetsmiljø, og som anses for afvigende og problematisk adfærd (Jensen, 2007: 32f).

UNGE IMELLEM TO KULTURER

Når familier, som i en vis udstrækning praktiserer en traditionel livsstil, møder det danske samfund, opstår der typisk nogle udfordringer, som bunder i, at familiens eksisterende balance og interne rollefordeling bliver udfordret. Der vil således opstå problemer, når børnene i deres hverdagsliv i Danmark møder de danske normer og derfor ikke længere tager forældrenes opfattelse af familielivet og relationen mellem generationerne for givet. Det bliver svært at opretholde familiens traditionelle opdragelsesstil over for børnene, når det omgivende samfund ikke accepterer og støtter op om den form for autoritet, men derimod opfordrer børnene til at stille spørgsmål og udfordre autoriteterne.

Der findes en del forskning, som beskriver, hvad det betyder for børn og unge at vokse op i familier, som praktiserer en mere traditionel livsstil (Als Research, 2011; Als Research, 2014; Mørck, 2008; Kalkan, 2014). Forskningen viser, at vilkårene er meget forskellige for drenge og piger. Både drenge og piger er underlagt forventninger fra familiens side, som går imod de forventninger og muligheder, som ligger i det danske ungdomsliv og -kultur. Den store forskel på drenge og piger ligger i, i hvor høj grad familierne vogter over de unges liv. Drengene oplever en stor grad af frihed i forhold til, hvordan de tilbringer deres fritid, mens pigerne oplever en meget større kontrol med deres gøren og laden (Mørck, 2008: 156; Danneskiold-Samsøe, 2011: 140; Als Research, 2011; Als Research, 2014: 12f; Nielsen, 2013: 68ff). Hvor mange drenge får lov til at tilbringe en stor del af deres fritid uden for hjemmet, uden at forældrene ved, hvor de opholder sig, forventes mange piger at tilbringe deres fritid i hjemmet eller andre "trygge" steder, hvor familien ved, hvor de er, og hvem de er sammen med. Dette fører til to meget forskellige konsekvenser for drengene og pigernes ungdomsliv. Denne forskel i familiernes kontrol med drenge og piger bunder i nogle kulturelle forestillinger om, at det særligt er pigernes adfærd, som kan påvirke familiens gode navn og rygte (Nielsen, 2013: 68ff; Als Research, 2011; Als Research, 2014; Mørck, 2008: 156; Danneskiold-Samsøe, 2011: 140).

Den sociale kontrol begrænser blandt andet de unge kvinder i forhold til uddannelse, bevægelsesfrihed,

seksualitet og fritidsliv. I familier, hvor der hersker en mere traditionel livsform, oplever en andel af de unge kvinder således at være udfordret på deres individuelle frihed, som det danske samfund tilbyder og endda forventer. For de unge kvinder har den sociale kontrol således en stor betydning for deres hverdagsliv, hvor mange eksempelvis typisk har et mindre netværk end de unge mænd og begrænses i forhold til at danne relationer til andre mænd og til majoritetssamfundet. De unge kvinder forventes at komme hjem efter endt skolegang, lave lektier og hjælpe til i hjemmet (Als Research, 2014; Als Research, 2011). Hvis der i familierne eksisterer en bekymring for, hvorvidt en ung kvinde i familien udfordrer normerne og æresbegrebet, vil det typisk være de mandlige medlemmer; fædre, brødre, onkler og fætre i familien, som træder i karakter, og som forventes at sanktionere den normbrydende adfærd. Det er dog vigtigt at understrege, at det langt fra kun er mænd og fædre i etniske minoritetsfamilier, som udøver social kontrol. Forskningslitteraturen på området viser, at kvinder og mødre i familierne også er med til at udøve en social kontrol over de unge kvinder i familierne (Als Research, 2011). Mange unge oplever, at mødre er de primære udøvere af social kontrol, da mødre i mange tilfælde er hjemmegående og derfor har bedre mulighed for at holde øje med de unge (Als Research, 2014).

Det er dog ikke problemfrit for de unge mænd at vokse op i familier, der praktiserer en mere traditionel livsform. Familien vender ofte "det blinde øje" til drengenes adfærd, og drengene har dermed mulighed for at indgå i mange af de aspekter af det danske ungdomsliv, som er i uoverensstemmelse med familiens værdisæt, som fx at drikke alkohol og at have kæreste. Dette kan føre til, at drengene oplever en splittelse, og til, at de vælger at leve et dobbeltliv, hvor de opfører sig på én måde derhjemme og på en anden måde ude i samfundet (Mørck, 2008: 243ff; Kalkan, 2014). Mange af de unge mænd søger derfor væk fra hjemmet og lever et liv på gaden, hvor de kan finde sig selv, uden at være fanget mellem den traditionelle og moderne livsstil. Denne pendlen mellem forskellige liv betyder, at de holder deres liv uden for hjemmet skjult for deres forældre, når det kommer til fx kærester, cigaretter, alkohol og selvfølgelig kriminalitet.

Konsekvensen af det dobbelte liv er, at forældrene ikke har føling med, hvad deres børn laver, når de ikke er hjemme (Kalkan, 2014: 52ff). At forældrene ikke kender til deres sønners liv uden for hjemmet er et problem, når det kommer til at forebygge kriminalitet og risikoadfærd. Undersøgelser viser, at en af de få faktorer, som med sikkerhed forhindrer, at børn og unge kommer i en kriminel løbebane, er forældres kontrol og opsyn (Klein et al., 2006). En af metoderne til at forhindre kriminalitet blandt børn og unge vil derfor være at styrke forældrenes opmærksomhed på deres sønners aktiviteter og omgangskreds (Lindstad et al., 2011: 184f).

FORÆLDRENE MANGLER OPDRAGELSESDRETSKABER

En særlig problemstilling, som knytter sig til den traditionelle, kollektivistiske opdragelsesstil, er, at den er baseret på, at forældrene kan straffe børnene, hvis reglerne i hjemmet overskrides. Det kan være i form af fysisk afstraffelse, men det kan også være andre former for straf, som fx husarrest eller at barnet eller den unge bliver frataget sin telefon eller retten til at bruge internet (Frederiksen et al., 2015a). I og med at revselsesretten er afskaffet i Danmark, er fysisk afstraffelse ikke en legal opdragelsesstrategi, og også andre former for straf bliver betragtet som mistænkelige i det sociale system, som det blev beskrevet i kapitlet *Mødet med velfærdssamfundets institutioner*.

CFBU's evalueringer af boligsociale familiekurser viser, at et omdrejningspunkt for mange af kurserne er at klæde forældrene på til at forstå det danske samfunds anderledes opdragelsesstrategier, og til at tage nogle af disse opdragelsesstrategier til sig (Frederiksen et al., 2015a; Breau et al., 2015). Evalueringerne viser, at flere af deltagerne *uopfordret og uafhængigt af hinden* svarer, at de efter familiekurset er holdt op med at bruge fysisk afstraffelse over for deres børn. Samtidig svarer de dog, at de mangler redskaber til, hvordan de så skal opdrage deres børn, når de ikke kan anvende de opdragelsesmetoder, som de er vant til (Breau et al., 2015). Dette kan altså være en del af forklaringen på, at nogle etniske minoritetsforældre synes at have mistet kontrollen over deres børn og familieliv. At de ikke kan trække på de opdragelsesmetoder, som de kender. I et svensk forskningsprojekt forklarer en far det således:

“ ... skolen, socialforvaltningen og politiet tager forældrenes rolle som opdragere af deres børn fra dem ved at diskvalificere og ekskludere dem. De kritiserer vores måde at opdrage vores børn på. De siger, at børn ikke bør straffes. Man må ikke engang råbe ad dem. Men vi kan ikke opdrage vores børn, hvis vi ikke må bruge vores egne metoder.

(Bouakaz, 2007 – oversat fra engelsk til dansk)

De etniske minoritetsfamilier, som kommer til Danmark med en anderledes opdragelsestradition, kommer således til at befinde sig i et tomrum, hvor de ikke kan trække på den opdragelsestradition, de kender, samtidig med at de ikke har redskaberne til at indføre en anderledes opdragelsesform i deres familie. Dette kan føre til en resignation, hvor fædre oplever, at de er fastlåste i en situation, hvor de ikke er i stand til at handle. De ønsker at tage ansvar for deres børn, men samtidig bliver de stemplet som dårlige forældre i systemets øjne, når de forsøger at opdrage deres børn med de opdragelsesredskaber, som de er fortrolige med. Resignation kan således opstå, når forældrene oplever en uoverensstemmelse i de krav, som de stilles over for, og når de gang på gang oplever, at det, de gør, ikke er godt nok.

FÆDREINDSATSER SKABER MERE NÆRVÆRENDE FÆDRE

Der er især *Baba – Fædre for forandring*, som arbejder målrettet med at skabe ændringer i fædrenes egen faderrolle. Derfor er spørgsmål omkring børns udvikling, og hvordan man er en god far, også helt centrale emner på læringsforløbet i *Baba – Fædre for forandring*. Hele kurset er bygget op omkring børns udvikling, fra de er spæde, og til de bliver voksne. Fædrenes viden og handlekompetence styrkes således i forhold til børn i alle aldre, og dermed ligestilles fædrene med mødre i forhold til at varetage en vigtig rolle i barnets liv. I *Baba – Fædre for forandring* sætter fædrene sig nogle mål i forhold til deres egen faderrolle og familieliv, som de arbejder med igennem kursusforløbet. Mellem hver kursusgang arbejder den enkelte far med sin målsætning, og når deltagerne mødes igen til næste kursusgang, diskuterer de de erfaringer, de har gjort sig, og de udfordringer, de har mødt.



I et interview med en af fædrene fra *Baba – Fædre for forandring* bliver det tydeligt, at denne fars motivation for at være med i indsatsen netop er ønsket om personlig udvikling i sin faderrolle:

“ Hvorfor valgte du at være med i Baba?

Baba skaber rum for noget, som jeg ikke synes, var der før. Det er et forum for fædre. Der er masser af forummer for mænd. Men et forum for at snakke om faderrollen, det synes jeg ikke rigtig, at jeg er stødt på.

Hvad har det betydet for dig i dit liv og i din faderrolle, at du har været med?

Et andet fokus. Når du kommer tilbage i dagligdagen og henter børn og alt muligt. Når du har siddet og haft de her snakke ... Det er et åndehul, hvor du får skabt fokus igen. Får nogle diskussioner op, som du ellers ikke ville have haft. For man kan sige, at alle vil det bedste for deres børn, men at skabe tid og sted til at skabe fokus tilbage i hverdagen ...

Han beskriver, at det at have en platform, hvor han kan tale med andre mænd om det at være far i hverdagen, betyder, at han kan "gå tilbage i dagligdagen" og være mere bevidst og reflekteret omkring, hvordan han praktiserer sin faderrolle.

DEL 2: ERFARINGER FRA DE TRE FÆDREINDSATSER

I denne del af rapporten beskriver vi konkrete erfaringer fra de tre fædreindsatser. Vi ser på, hvorfor det er så svært at rekruttere mænd og fædre, og beskriver erfaringerne fra de forskellige faser af fædreindsatserne, fra rekruttering til forankring.



I det følgende vil vi beskrive nogle af de erfaringer, som man har gjort sig i de tre fædreindsatser. Vi vil starte med at bruge nogle sider på at behandle spørgsmålet om, hvorfor det er så svært at rekruttere fædre til boligsociale indsatser. Dernæst vil vi dykke helt ned i de konkrete erfaringer fra de tre fædreindsatser, når det kommer til rekruttering, målgruppe, kursusforløbet, det udgående arbejde og forankring af fædreindsatsen.

BARRIERER FOR REKRUTTERING AF FÆDRE

En af de ting, man ofte hører, når det drejer sig om fædreindsatser i det boligsociale arbejde, er, at det er me-

get svært at rekruttere mænd og fædre til boligsociale indsatser, som handler om børn og familieliv. Mænd med etnisk minoritetsbaggrund bliver sågar betegnet som "den umulige målgruppe" at rekruttere. Nogle af forklaringerne trækker tråde til konklusionerne fra litteraturstudiet. Disse pointer er relevante i forhold til at forstå, hvorfor fædre ikke *umiddelbart* er interesserede i at deltage i de boligsociale familieindsatser.

MÆND SOM UNDERPRIORITERET MÅLGRUPPE

Meget tyder på, at udfordringerne med at rekruttere mænd og fædre til dels bunder i, at mænd og fædre i lang tid har været en underprioriteret målgruppe i de boligsociale indsatser. De boligsociale indsatser har i

mange år primært arbejdet med kvinder. Det er derfor muligt, at interessen for at indgå i forældreindsatser blandt kvinder kan tilskrives, at der gennem årene er blevet skabt en kultur blandt kvinderne for at indgå i boligsociale indsatser. Når det er svært at rekruttere mænd og fædre, kan det derfor skyldes, at der ikke er et langvarigt forarbejde at bygge ovenpå, og at mændene ikke har udviklet en kultur, hvor det er almindeligt og acceptabelt at indgå i boligsociale indsatser. Erfaringer fra Tingbjerg, hvor man har arbejdet målrettet med mænd i en årrække, understøtter dette. En evaluering af forældreindsatser i udsatte boligområder viser, at man i Tingbjerg har væsentligt lettere ved at rekruttere fædre, end man har i andre udsatte boligområder i København, hvor man ikke på samme måde har arbejdet med fædre (Frederiksen et al., 2015b).

Erfaringerne fra de tre fædreindsatser viser ligeledes, at når man først har fået etableret en gruppe af motive-rede og engagerede mænd og fædre, som er synlige i lokalområdet, og som fortæller om fædreindsatsen i deres netværk, så dukker der flere fædre op, som gerne vil være med:

“ Interviewer: Og så har I ikke gjort noget for at trække flere til [efter den første rekrutteringsfase]?”

Projektmedarbejder: De er selv kommet. Der er kommet en ydergruppe til. Vi startede med de her oplægsaftener. Så begyndte fædrene at tage gæster med. Så sagde jeg: "Hør her, det forstyrrer vores undervisning. Men vi kan holde nogle åbne aftener." Så de har taget deres brødre og venner med, og de må være med til de åbne arrangementer. Men de får ikke diplom, jakker eller trøjer. Så har jeg fået deres kontaktoplysninger, og så bliver de inviteret til alt, hvad vi holder. Men de er ikke en del af "kernefædregruppen". Men hvis jeg skulle lave hold nummer to, så har jeg næsten ti [fædre] til det.

Jeanet

Citatet illustrerer, at den første svære rekrutteringsperiode kan være godt givet ud, da interessen derefter begynder at sprede sig som ringe i vandet blandt mænd og fædre i boligområdet. Citatet peger også på en vigtig pointe, nemlig at selvom man måske ikke kan

optage de nye interesserede fædre i fædregruppen *her og nu*, så er det vigtigt, at man formår at fastholde interessen og engagementet hos de fædre, som dukker op af sig selv. Det ville være frygteligt ærgerligt, hvis disse fædre – som kan være så svære at motivere – trækker sig igen, fordi de oplever at blive afvist.

Vi ser en tendens til, at indsatser for mænd vinder frem i det boligsociale arbejde i disse år. Udover fædreindsatserne, som beskrives i denne undersøgelse, har en række indsatser fokus på mænds trivsel og netværks-skabelse. Her kan blandt andet nævnes *Mænds Mødesteder*, som er et projekt inspireret af det internationale koncept *Mens Sheds*. Mænds Mødesteder finder sted i hele Danmark og er i boligsocialt regi forankret i de aarhusianske helhedsplaner Herredsvang, Frydenlund, Vandtårnsområdet og Trigeparken. Her kan mænd fra boligområdet mødes og være sammen om at skabe et sted, hvor de føler sig trygge og fortrolige. Mændenes samvær tager typisk afsæt i en række aktiviteter, fx en cykelklub, madklub, værkstedsaktiviteter, en læsegruppe etc. Projektet har primært til formål at styrke mænds mentale og psykiske sundhed og er derfor en indsats, som søger at understøtte mændenes individuelle trivsel. Denne form for boligsocial indsats, med mænd som primær målgruppe, kan måske på længere sigt bidrage til, at flere mænd bliver aktive i boligsociale tilbud. Indsatser som Mænds Mødesteder kan således være en af de byggeklodser, som gør, at det på sigt vil være lettere at rekruttere mænd og fædre til boligsociale fædreindsatser. *Du kan læse mere om Mænds Mødesteder på "Forum for Mænds Sundhed" – www.sundmand.dk*

FAMILIEINDSATSER AF OG FOR KVINDER

En anden forklaring på, at det kan være svært at rekruttere fædre, er, at *familieindsatser* hidtil ofte både har været lavet *af* og *for* kvinder, og at man desuden i mange år ikke har gjort nogen særlig indsats for at få fædrene med, men har stillet sig tilfreds med, at der kun var mødre til stede:

“ Grunden til, at man skal bruge lang tid på rekrutteringen af fædre, er, at der er mistillid. Der har været alt for mange familieindsatser, hvor det kun har været moren, der var vigtig. Vi har jo ikke ændret

navnet på familieindsatserne til mødreindsatser, selvom de kun har haft kvinder med. Vi har stadig kaldt det en familieindsats, hvilket vil sige, at det er nok at have mor med. Vi har virkelig holdt fædrene ude.

**Asim,
projektchef for Baba – Fædre for forandring**

Citatet peger på, at man i mange år ikke har målrettet familieindsatserne til fædrene, men derimod har været godt tilfreds med kun at have mødrene med. Dette kan der være flere grunde til. Det kan dels skyldes en forestilling om, at fædrene er konservative og undertrykker mødre og børn, og at det derfor er mødre og børn, man skal styrke, og ikke fædrene. Det kan ligeledes skyldes en opfattelse af, at det er mødrene, der er indgangen til familien, og at det er moren, man skal styrke, for at styrke børnene. Kvinderne ses således fra systemets side som den vigtigste person i etniske minoritetsfamilier, da der eksisterer en forventning om, at børnenes trivsel forbedres, hvis systemet samarbejder med mødrene (Seidenfaden, 2011; Skytte, 2007: 181-191).

At det er svært at rekruttere fædre kan også skyldes, at det primært er kvinder, som arbejder med familieindsatser i den boligsociale indsats. De kvinder, som ansættes i helhedsplanerne, er ofte unge med akademiske uddannelser og har ofte etnisk dansk baggrund. De er derfor meget langt væk fra fædrene, både i forhold til køn, etnicitet og uddannelsesniveau. Som vi beskriver i afsnittet om *Mødet mellem fædrene og velfærdssystemets repræsentanter*, er det netop én af de ting, som gør det svært at opnå en tillidsfuld dialog mellem fædrene og systemets repræsentanter, at de ofte er meget forskellige fra hinanden. Her er der altså mange af de boligsociale familiemedarbejdere, som ligner repræsentanterne for systemet. Når det er kvinder, som er "ansigtet" på en familieindsats, vil fædrene let opleve det som en "kvindeindsats", særligt hvis der samtidig er fokus på børn og familieliv.

FORSKEL PÅ MÆNDS OG KVINDERS MOTIVATION

En evaluering af et boligsocialt familiekursus foretaget af CFBU peger på, at kvinders motivation for at deltage i familiekurser ofte er, at de er bange for, at deres

børn skal blive tiltrukket af de kriminelle miljøer, som eksisterer i deres lokalområde, og at de derfor ønsker at blive klædt på til at undgå, at dette sker. Derudover fremhæver kvinderne ønsket om socialt samvær med andre familier, da de ofte har en hverdag, som foregår i hjemmet (Breau et al., 2015). Erfaringerne fra de tre fædreindsatser viser, at det, der ofte motiverer fædrene til at deltage, er ønsket om at gøre en forskel for børn og unge i lokalområdet. Det synes således at være en stærk drivkraft for fædrene at være med til at skabe et bedre børne- og ungeliv i boligområdet og dermed være med til at give børn og unge i boligområdet en bedre fremtid. Hvor kvinderne ønsker at blive støttet i at styrke deres børn inden for familiens rammer, ønsker fædrene i højere grad at gøre en forskel ude i samfundet. Dette kan siges at afspejle den traditionelle rollefordeling mellem mænd og kvinder, som beskrives i afsnittet *Faderrollen og opdragelse i et nyt samfund*, hvor den hjemlige opdragelse er kvindens og morens ansvar, mens lokalområdet og samfundet er mandens ansvar.

I citatet nedenfor beskriver en medarbejder fra fædreindsatsen på Amagerbro, at fædrene meget gerne vil gøre en positiv forskel for lokalområdet. Det afgørende er, at de bliver betragtet som en ressource, der kan gøre en forskel, og ikke som udsatte fædre, som har brug for hjælp:

“ Vi gik ned til moskeen efter en fredagsbøn og fortalte om projektet sammen med Jonas, som er politibetjent her. Vi holdt oplæg om projektet og sagde, at interesserede fædre kunne komme over og høre mere om det bagefter. Og der var faktisk 17 fædre, der stillede sig over for at høre mere. [...] De her 17 fædre, de ville gerne på gaden næste dag og skabe tryghed.

**Majid
– projektmedarbejder fra Amagerbro Fædre**

Der var altså mange fædre, som umiddelbart var interesserede i at spille en positiv rolle i forhold til at skabe tryghed i deres lokalområde. Medarbejderne og politimanden sagde til fædrene, at de ikke kunne komme på gaden med det samme, men at de måtte have noget uddannelse først. Derefter mødtes medarbejderne og

gruppen flere gange, og i fællesskab fik de tilrettelagt et forløb, hvor fædre blev klædt på til at gå ud i boligområdet og gøre en forskel og skabe tryghed. Af de 17 fædre, som meldte sig den første dag, endte 12 med at gennemføre kursusforløbet. I løbet af kursusforløbet er fædrenes motivation for at gøre en forskel for deres lokalområde blevet fastholdt og styrket, men deres idé om, *hvordan* de kan gøre en forskel, har ændret sig. Oprindeligt ville de på gaden som en slags vagtværn, men i løbet af kurset har de forstået, at denne opgave er en myndighedsopgave, og at deres rolle er at være til stede i forbindelse med fx aktiviteter i lokalområdet og være gode forbilleder for andre fædre og for børn og unge. De har nu dannet en forening, hvor de arrangerer og deltager i aktiviteter i boligområdet. Eksemplet tydeliggør, at selvom man måske først møder nogle fædre, som umiddelbart har en helt anden idé om, hvordan de kan være en ressource for lokalområdet, end helhedsplanen kan stå inde for, så er det muligt at finde fælles grund, hvis man indgår i dialog. Det er således med at gribe det engagement, man møder, og i fællesskab skabe en indsats, som imødekommer alles ønsker.

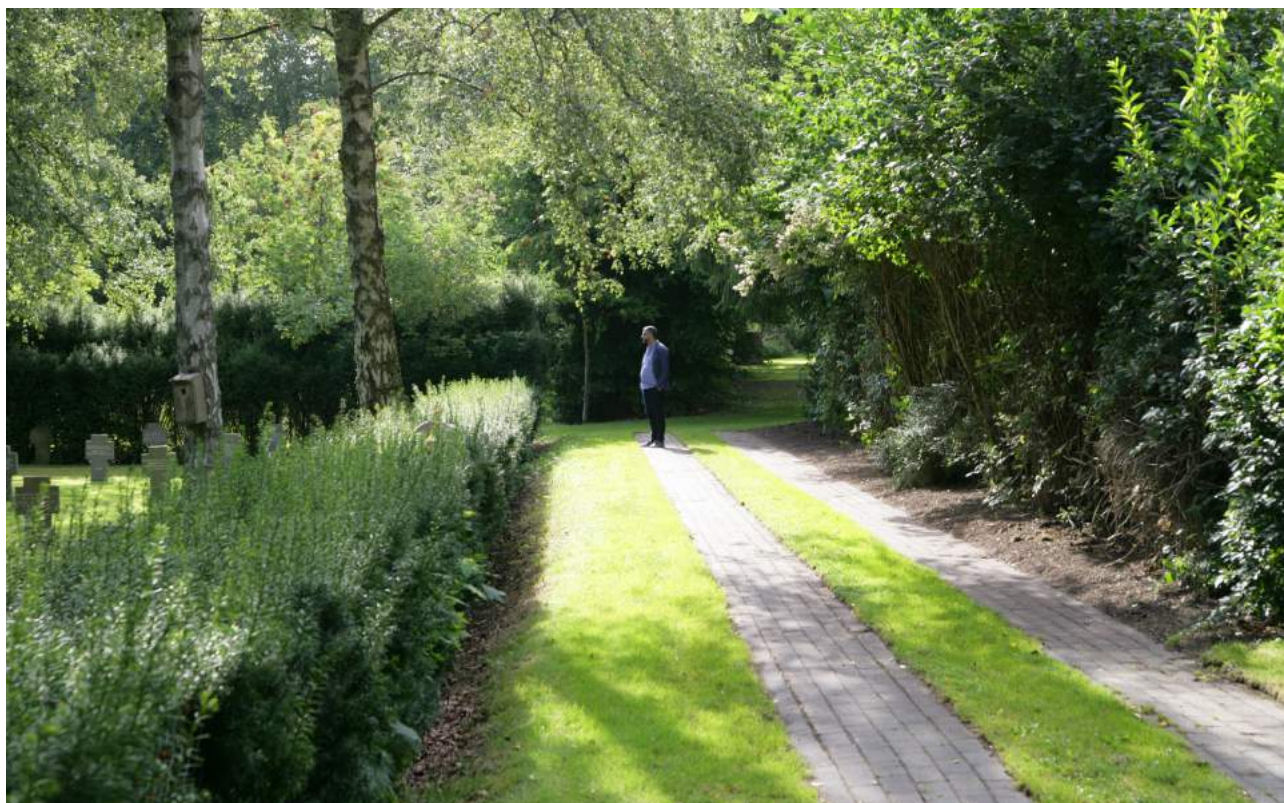
Meget tyder således på, at det har stor betydning for rekrutteringen, hvordan man "sælger" indsatsen. Sæl-

ger man den som et "fædrekursus", hvor fædre kan lære at blive bedre fædre, er der stor sandsynlighed for, at det vil opleves som stigmatiserende for fædre at deltage. Dette gælder for så vidt både fædre og mødre, men der er noget, der tyder på, at det er sværere for mænd end for kvinder at tage imod den form for hjælp. Det er en tendens, som også ses mere generelt, hvor mænd fx ofte ikke går til lægen eller til psykolog, hvis de er syge eller lider af psykiske problemer, og derfor forbliver ubehandlede. Dette er altså ikke noget, der knytter sig særligt til mænd med etnisk minoritetsbaggrund, men knytter sig til maskulinitet mere generelt og til et ønske om ikke at fremstå svage (Reinicke, 2007; Reinicke, 2012; Beck, 2016).

“ Det er meget vigtigt, hvordan man formidler et projekt til fædre. Hvis man går ud og siger: "Jeg har et rigtig godt projekt. Det handler om opdragelse af børn." Så tænker de: "Det har jeg ikke behov for." Så her er formidlingen vigtig. Man skal i stedet sige: "Du har stor erfaring med opdragelse, vi savner din viden og erfaring." Dette er også vigtigt for mødrene, men særligt vigtigt for fædre.

Fadi

– projektmedarbejder fra Tingbjerg



INDSATSERNES FORSKELLIGE FASER

Alle tre indsatsen gennemgår de samme fire faser, som det fremgår af figur tre. De fire faser er:

1. En *rekrutteringsfase*, hvor medarbejderne skal finde fædre, som er egnede til og som ønsker at indgå i fædreindsatsen.
2. Et *kursusforløb*, hvor fædrene bliver klædt på til at gå ud og lave udgående arbejde og får andre relevante input afhængigt af indsatsens fokus.
3. *Udgående arbejde*, hvor fædrene laver en form for *udgående arbejde* i lokalområdet eller i deres eget netværk.
4. *Forankring*, hvor ansvaret for indsatsen i løbet af projektperioden gradvist bliver overført til fædrene selv – eller en anden aktør – så indsatsen kan køre videre, når finansieringen løber ud.

Nedenfor vil vi stille skarpt på de enkelte faser i projekternes forløb. Allerførst vil vi dog se på, hvad erfaringerne fra de tre fædreindsatser siger om, hvilken målgruppe man skal arbejde med.

MÅLGRUPPE

Når man iværksætter en fædreindsats, er det vigtigt, at man er meget bevidst om, hvad det er for en målgruppe, man ønsker at rekruttere. Deltagergruppens karakteristika vil have stor betydning for, hvordan og hvor vellykket indsatsen bliver. Derfor er det vigtigt, at man tilrettelægger sin rekruttering, så man får den deltagergruppe, som man ønsker. I dette afsnit vil vi se nærmere på indsatsernes erfaringer, når det kommer til målgruppens *Ressourcer og overskud*, *Etnicitet* og

nationalitet, *Fædrenes alder*, *Fædrenes børns alder* og *Fraskilte fædre*.

RESSOURCER OG OVERSKUD

De tre fædreindsatser er alle inspireret af bydelsmødrene og har alle et udgående element, hvor fædrene i fædreindsatsen skal varetage en udgående opgave efter kursusforløbet. Ligesom i bydelsmødreindsatserne er den *primære* målgruppe for de tre fædreindsatser derfor fædre, som har et mentalt overskud til at varetage den udgående rolle. Det udgående arbejde kræver, at fædrene har nogle ressourcer at trække på. Det kræver, at man har tid i sin hverdag til at investere i lokalområdet. Det kræver, at man har lyst og motivation til at engagere sig i nye sammenhænge og nye mennesker. Det kræver, at man er i stand til at tage ny viden til sig om de forskellige aktører og sammenhænge, som man skal indgå i. Og det kræver, at man er god til at møde nye mennesker og til at indgå i og tilpasse sig disse nye sammenhænge. Der er derfor enighed på tværs af indsatserne om, at målgruppen for fædreindsatserne skal være fædre, som har et vist overskud i deres liv og hverdag til at være aktive i lokalområdet og til at være gode forbilleder for andre fædre.

Ligesom bydelsmødreindsatserne har fædreindsatserne en *sekundær* målgruppe, der består af fædre i lokalområdet, som kan få støtte og inspiration fra de aktive fædre i fædreindsatserne. Fædreindsatserne ønsker således at hjælpe og styrke mere sårbare eller udsatte fædre i lokalområderne gennem det udgående arbejde. At fædreindsatserne er målrettet mere ressourcestærke fædre i lokalområdet skyldes således, at man forventer at kunne klæde disse fædre på til at kunne gøre en forskel for mere udsatte fædre.

Alle tre fædreindsatser er relativt nye og er i gang med deres første eller andet hold af fædre. De peger på, at

Rekruttering

Kursusforløb

Udgående arbejde

Forankring af fædregruppen

Figur 3: illustration af de fire faser i fædreindsatserne.

det er muligt, at der på sigt, når indsatserne er etablerede og modnede, kan indgå mindre ressourcestærke fædre på kursusforløbene. Desuden beskriver medarbejderne, at der i løbet af perioden, hvor kurset kører, opstår en gruppe af mænd og fædre, som er interesseret i at indgå i indsatsen. Disse mænd og fædre kan ikke indgå i kursusforløbet, fordi kurset allerede er i gang. Derfor har fædreindsatserne lavet nogle arrangementer, som er åbne for alle, hvor mænd og fædre, som er mindre ressourcestærke, kan være med. Som det blev bemærket tidligere, er det afgørende, at de mænd – som er interesseret, men som måske ikke i første omgang matcher målgruppen, eller som bare kommer til på et forkert tidspunkt – ikke afvises. Det er vigtigt, at alle mænds og fædres motivation og engagement imødekommes, da selv en lille indsats eller rolle i et større projekt, kan have stor betydning for en udsat, marginaliseret fars liv og selvværd. En sådan form for inkludering af også udsatte fædre bør være en del af alle fædreindsatser. Det kan også vise sig at være afgørende for den fremtidige rekruttering af mænd til boligsociale indsatser, at disse mænds motivation er blevet imødekommet og holdt ved lige.

ETNICITET OG NATIONALITET

I alle indsatserne har de haft et hold af fædre med blandet etnicitet og nationalitet, hvilket medarbejderne fremhæver som en styrke ved indsatsen. At deltagergruppen er blandet er en styrke i det udgående arbejde, fordi det betyder, at man kan nå ud til og være forbilleder for en bredere del af beboerne i boligområdet. Det optimale scenario er således, at fædregruppen repræsenterer beboersammensætningen i boligområdet generelt. Det fremhæves også som en fordel, at forskelligheden i gruppen bidrager med forskellige erfaringer og forskellige perspektiver på dét at være far, som det beskrives af en far fra en af fædreindsatserne:

“ Den dér kulturelle forskel giver jo rigtig meget til diskussionen og samtalen omkring det at være far. Noget af det, som jeg synes er stærkt, det er, at lige meget hvem man er, så er man jo far. Det er lige meget hvad for en kulturel baggrund, så har man stadigvæk det samme udgangspunkt – at vi vil det bedste for vores børn. For vi sidder med så mange

vinkler på det. Der er ikke noget, der er det rigtige. Enten kan man blive bekræftet i det, man gør i forvejen, eller også kan man få den der "aha"-oplevelse. Om det så er kulturelle forskelle, eller om det er, fordi vi er forskellige mennesker, det er svært at svare på, men jeg tænker, at jo mere mangfoldighed der er i en gruppe, jo bredere og mere interessant bliver diskussionen.

Deltager fra Baba – Fædre for forandring

I de tre indsatser er der dog kun én enkelt etnisk dansk far. Alle indsatserne giver udtryk for, at de rigtig gerne ville have haft etnisk danske fædre med i gruppen, men at det ikke er lykkedes dem, altså med én enkelt undtagelse. En forklaring kan være, at de etnisk danske fædre oplever det som en integrationsindsats, som ikke er for dem, da hovedparten af deltagerne har etnisk minoritetsbaggrund.

FÆDRENES ALDER

I alle tre fædreindsatser er aldersspændet mellem fædre stort. Det strækker sig således fra fædre i 30'erne til fædre og bedstefædre i starten af 70'erne. To af indsatserne har primært ældre fædre, hvis børn er voksne, og som nu er bedsteforældre til børnebørn. For disse fædre kan det handle om at kunne støtte sine børn og børnebørn, men det handler også om, at de efter et langt liv og med masser af ledig tid ønsker at bidrage positivt til lokalsamfundet:

“ Da jeg blev tilbudt at komme med på kurset for 9220 Fædrene tænkte jeg, at det var jeg for gammel til. Men da jeg hørte, at vi skulle diskutere børneopdragelse, og at vi ville møde fagpersoner fra skolerne og sportsklubber i Aalborg Øst, blev jeg interesseret. For det ville ikke kun gavne mig og min familie, men også vores venner og deres familier.

Mohammed fra 9220 Fædrene

I to af indsatserne er der en klar tendens til, at fædre har fået deres første barn, efter at de er kommet til Danmark, mens der i den sidste indsats er en klar tendens til det modsatte. Dette kan have stor betydning for, hvad det er for udfordringer, man oplever som far.



Mohammed fra 9220 Fædrene.

Er man kommet til Danmark som barn og opvokset i Danmark, eller er man kommet til Danmark som voksen og på et tidspunkt, hvor man allerede har fået børn og dermed har dannet sin faderrolle i et andet samfund.

FÆDRENES BØRNS ALDER

Fædrene har i lige høj grad småbørn og teenagebørn. Mange af fædrene har flere børn og har derfor både teenagebørn og småbørn. Om man arbejder med fædre, som har småbørn eller teenagebørn, har stor betydning for, hvad det er for forhold, som det er interessant at inkludere i kursusforløbet. På Amagerbro er kursusforløbet i høj grad bygget op omkring teenagebørn og tematikker forbundet med at have teenagere. Hvis det er dette fokus, som fædreindsatsen skal have, giver det selvfølgelig mening specifikt at rekruttere fædre til teenagebørn. *Baba – Fædre for forandring* har derimod et meget eksplicit ønske om at gøre fædre til aktive fædre i deres børns liv, allerede når børnene er små. Derfor giver det god mening at rekruttere fædre, som har småbørn.

FRASKILTE FÆDRE

Sidst men ikke mindst er der nogle fædre, som er fraskilte. I en af indsatserne har de fraskilte fædre givet udtryk for, at skilsmissen har betydet, at de er blevet

opmærksomme på, at de må gøre en særlig indsats for at bevare et positivt forhold til deres børn. De har derfor ønsket at deltage i fædrekurset, fordi de gerne ville blive klædt på til at være mere aktive fædre for deres børn. Fraskilte fædre er generelt en vigtig målgruppe. Forskning viser, at alle mænd er særligt udsatte i forbindelse med skilsmisse (Reinicke, 2008). Forskning viser desuden, at etniske minoritetsmænd særligt ofte mister kontakten til deres børn efter en skilsmisse (Ottosen et al., 2014).

REKRUTTERING

I dette afsnit vil vi beskrive fædreindsatsernes erfaringer med rekruttering og give anvisninger til gode rekrutteringskanaler. Fælles for indsatserne er, at de starter op med en rekrutteringsfase, hvor medarbejderne går ud og søger fædre, som ønsker at indgå i kursusforløbet, og at de, når de har fået sat et hold op, lukker for optag til indsatsen. I alle tre fædreindsatser har medarbejderne lavet et stort stykke opsøgende arbejde i lokalområdet for at rekruttere fædre til indsatsen. Alle tre indsatser fremhæver, at det er meget vigtigt at tage udgangspunkt i fædrenes egne netværk i rekrutteringen. Kunsten er således at skabe en stærk motivation hos enkelte fædre og derefter opfordre ham til at sprede ordet og mobilisere fædre i sit eget netværk.

MEDARBEJDERNES PROFIL

Som det blev beskrevet, kan en stor barriere for rekrutteringen af fædre til boligsociale familieindsatser være, at indsatsene typisk er lavet af kvinder, og at det dermed også er kvinder, som er "ansigtet" på indsatsen, og som rekrutterer til indsatsen. Erfaringer fra fædreindsatserne viser da også, at det har stor betydning, at den opsøgende medarbejder, som rekrutterer fædrene, er en mand. Amerikanske evalueringer viser, at fædreprogrammer er mest succesfulde, når projektmedarbejderne, som arbejder med fædrene, selv er mænd og i øvrigt nogenlunde matcher fædrene på forskellige parametre såsom alder, social baggrund, kultur osv. Evalueringerne peger således på, at fædrene er mere trygge og åbner sig mere op, når fædrene kan spejle sig i projektmedarbejderne (Bronte-Tinkew et al., 2009).

EKSISTERENDE NETVÆRK OG ORGANISATIONER I BOLIGOMRÅDET

Medarbejderne i de tre fædreindsatser har henvendt sig til eksisterende netværk og organisationer i boligområdet. Et godt eksempel er rekruttering gennem de lokale moskeer. Både indsatsen på Amagerbro og i Aalborg Øst har således brugt moskeen som en vigtig rekrutteringsplatform. Dette skyldes, at der er mange fædre samlet på et sted, men det kan også skyldes, at det kan være et sted, hvor man kan finde mænd, som bekymrer sig om lokalområdet og gerne vil gøre en positiv forskel. En stor del af dét at være praktiserende muslim omhandler at yde en form for socialt arbejde og at gøre en forskel for andre – særligt de svageste i samfundet (Petersen, 2011: 140ff). At være praktiserende muslim kan således være forbundet med et socialt og civilt engagement, som kan være til stor fordel for det boligsociale arbejde, hvis de to parter formår at arbejde sammen.

Nogle moskeer får i perioder negativ opmærksomhed i den offentlige debat, og nogle moskeer vil også rumme ideologier, som er uforenelige med det boligsociale arbejde. Når man skal samarbejde med en moske, er det derfor vigtigt, at projektmedarbejderne på forhånd sikrer sig, at moskeens og imamernes indstilling og værdi- og normsæt over for familieliv, ligestilling og børneopdragelse er i overensstemmelse med dansk

lovgivning, og at man kan stå inde for moskeens og imamens værdier på disse områder.

På den anden side er det vigtigt at være opmærksom på, at der også er gode kræfter i moskeerne, som ønsker at styrke fremtidsperspektiverne for børn og unge i lokalområdet ved at forebygge kriminalitet og styrke unges uddannelseschancer. Det er derfor værd at undersøge mulighederne for at samarbejde med disse kræfter. I begge eksempler fremhæver medarbejderne, at de har et godt forhold til moskeen. I Aalborg Øst fremhæver de, at de kender imamen rigtig godt gennem længere tid, og at han er en naturlig samarbejdspartner for dem. På Amagerbro fremhæver de, at moskeen også er meget interesseret i et samarbejde med helhedsplanen, da de gerne vil være en åben og integreret del af civilsamfundet i lokalområdet.

“ Vi gør det, at vi tager nogle fra bestyrelsen af moskeen herop (i helhedsplanens lokaler) og viser dem, hvem vi er. De (repræsentanterne fra moskeen) fortæller mig, at de gerne vil være tæt på systemet: "Vi skal ikke være sådan nogle, der ligger nede i kælderens. Vi vil gerne arbejde sammen med systemet."

**Majid
– projektmedarbejder fra Amagerbro Fædre**

Der er dog også andre civile netværk i lokalområdet, som er oplagte at rekruttere igennem. Det kan være forskellige etniske foreninger eller sportsforeninger. Hvis man også ønsker, at der skal være etnisk danske mænd i indsatsen, skal man naturligvis være opmærksom på ikke kun at rekruttere via organisationer, foreninger og netværk, som har en særlig etnisk vinkel.



BYDELSMØDRENE

I to af indsatserne har projektmedarbejderne fået de lokale bydelsmødre til at pege på mænd i deres netværk. Bydelsmødrene indgår ofte i netværk med eller kommer fra familier med et relativt stort overskud, og som er aktive i mange forskellige sammenhænge. En sådan strategi medfører derfor let, at man kommer til at rekruttere mænd, som i forvejen er aktive i andre aktiviteter eller netværk i boligområdet. Og mænd, som har et forholdsvist stort personligt overskud, og som ikke selv oplever store problemer i forhold til deres børn og mødet med det danske samfund. Strategien er altså særligt oplagt, når man ønsker at lave en fædreindsats, som uddanner rollemodeller for boligområdet, men ikke hvis man ønsker at arbejde med fædre, som selv kæmper med deres faderrolle. Man skal således være opmærksom på, at man muligvis kommer til at trække på nogle ressourcer, som allerede er i spil i lokalområdet i anden sammenhæng. Der er derfor en risiko for, at den samlede mængde af socialt rettet frivilligt arbejde i lokalområdet udført af mænd ikke bliver større.

PROFESSIONELLE NETVÆRK

En måde at rekruttere fædre på er gennem medarbejdernes professionelle netværk. Dette kan eksempelvis være i samarbejde med den lokale skole, hvor

projektmedarbejderne fortæller om fædreindsatsen på et forældremøde. Erfaringerne fra Amagerbro viste imidlertid, at der ikke var mange fædre, der deltog i forældrearrangementerne. Det var derfor ikke den store succes at rekruttere fædre igennem oplæg og information til sådanne arrangementer. Dette kan dog være forskelligt fra skole til skole, eller klasse til klasse.

En anden måde at rekruttere via det professionelle netværk på er ved at bede fx repræsentanter fra SSP-udvalget om at udpege fædre, som de tænker ville være gode kandidater til at deltage i en fædreindsats. Det er en metode, som typisk bliver anvendt, hvis man gerne vil rekruttere nogle fædre, som har udfordringer med deres børn og i deres familieliv, og hvor man gerne vil styrke fædre i deres egen faderrolle. Men det kommer naturligvis an på, hvad det er for kriterier, som man beder SSP-netværket udpege forældre ud fra; om man beder dem henvise sårbare fædre eller fædre med overskud. I samarbejdet med SSP skal man være opmærksom på, at man holder sig inden for rammerne af persondataloven, når det kommer til udveksling af oplysninger.

"FROM SCRATCH"

Medarbejderne har også lavet opsøgende rekrutteringsarbejde "from scratch" i den forstand, at de har

været ude i pizzeriaer, kiosker og grønthandlere i lokalområdet og fortælle om indsatsen. Denne form for rekruttering har den fordel, at man når ud til nogle fædre, som man ikke kender i forvejen, og som ikke er en del af det faste klientel i helhedsplanens aktiviteter. Ulemper er, at det er meget tidskrævende og uden garanti for, at man får deltagere ud af det.

MÅLRETTET SKRIFTLIG KOMMUNIKATION

En anden måde at få fat i fædrene på er ved at sende et brev eller en folder direkte til de fædre, som man tænker ville være gode kandidater til at deltage i kurset. Enten fordi de er særligt udadvendte eller ressourcestærke, eller fordi de tværtimod har nogle udfordringer, som de kæmper med. I begge tilfælde er det dog vigtigt, at man vinkler begrundelsen for, at den pågældende far er udvalgt, positivt, så faren ikke oplever det som stigmatiserende. Der er således gode erfaringer med *målrettet* skriftlig kommunikation. Til gengæld er der negative erfaringer med at lave opslag og informationsfoldere, som man omdeler i boligområdet. Denne form for formidling når ikke målgruppen, og de tre fædreindsatser anbefaler således, at man bruger sine kræfter på andre rekrutteringskanaler.

KURSUSFORLØBET

Kursusforløbene strækker sig over 8-12 måneder og består af temagange, som dækker over en bred vifte af temaer, som på forskellig vis omhandler forældreskab, børne- og ungeliv i Danmark og mødet med diverse aktører relateret til børne- og familielivet i Danmark, som fx børnehaver, skole, fritidsliv og socialforvaltning. Det er fælles for indsatserne, at fædrene har haft meget stor indflydelse på indholdet af kurset, og at formen på temagangene er dialogbåret med fokus på diskussion

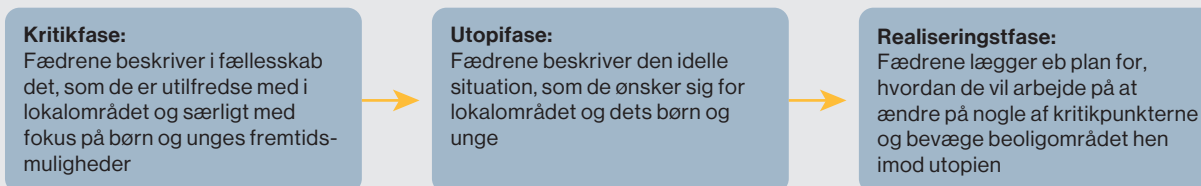
og erfaringsudveksling. I dette afsnit vil vi se nærmere på de inddragende metoder, som sikrer fædrenes engagement og ejerskab til indsatserne.

FÆDRENE DEFINERER KURSETS INDHOLD

I to af de tre indsatser er fædrene med til at beslutte, hvilket indhold der skal være på kurset. For at fædrene føler et ejerskab til indsatsen, og for at de får mest ud af indsatsen, er det afgørende, at de får indflydelse på kursusindholdet. For at sikre dette, har de på Amagerbro ved indsatsens opstart faciliteret et *fremtidsværksted*, hvis faser illustreres i figur fire. Fremtidsværkstedet har til formål, at fædrene får sat ord på, hvordan de forstår "det gode liv" for deres børn og unge i lokalområdet. I fremtidsværkstedet gennemgår fædrene en række faser. Værkstedet starter ud med en *kritikfase*, hvor fædrene skal reflektere over, hvad der er det svære ved at skabe det gode liv for børn og unge i lokalområdet. Dernæst følger en *utopifase*, hvor fædrene skal sætte ord på, hvordan det gode liv så ud, hvis de helt selv kunne vælge. Herefter starter en *realiseringsfase*, hvor fædrene med udgangspunkt i de barrierer for det gode liv for kvarterets børn og unge, som de selv pegede på i kritikfasen, skal pege på nogle områder, som de aktivt vil gøre noget for at ændre, så realiteterne kommer tættere på utopien. Disse ting bliver omsat til egentlige handlingsplaner og bliver temaer i kursusforløbet. På denne måde er fædrene primus motor for kursusforløbets tilrettelæggelse og er med til at definere, hvad kurset skal indeholde.

DIALOG I STEDET FOR OPLÆG

I alle tre indsatser er de meget opmærksomme på, at de eksterne fagpersoner, som fædrene skal møde, og som skal klæde fædrene på med viden omkring børn



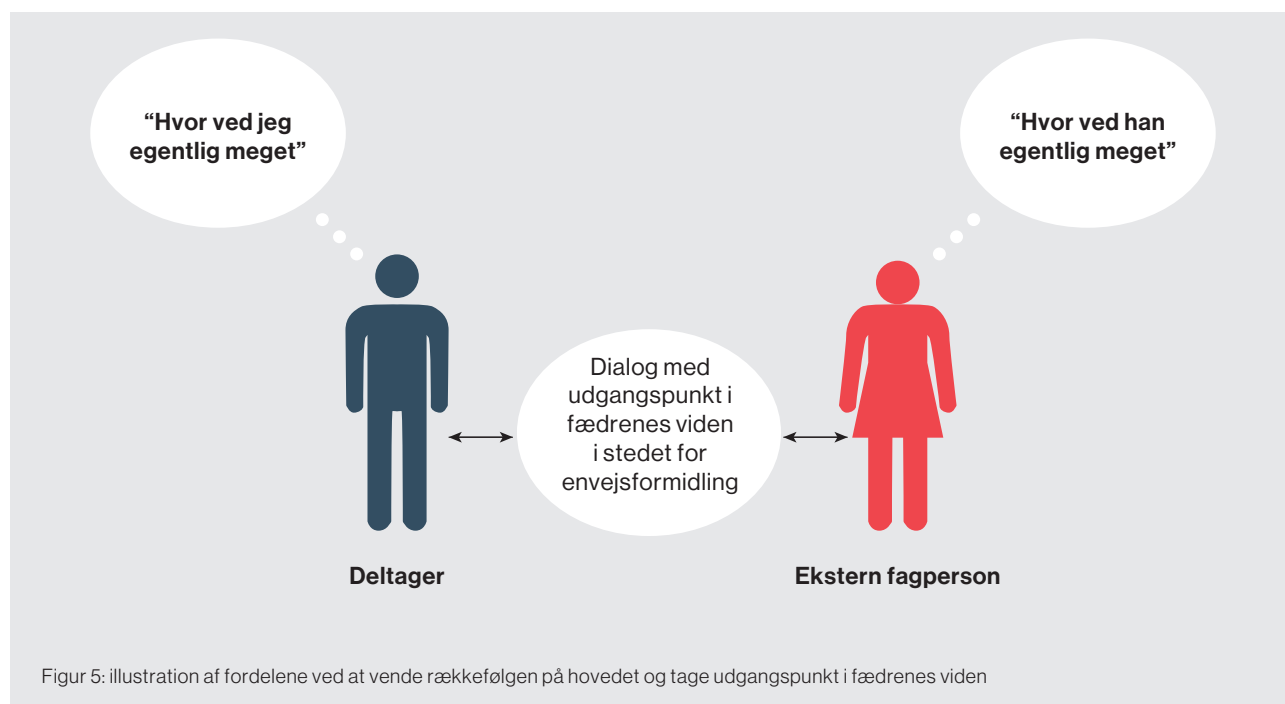
Figur 4: illustration af de tre faser i fremtidsværkstedet

og unge, om skolesystemet eller om familieliv, ikke må være belærende eller tale ned til fædrene. Man har således i alle indsatserne et stærkt fokus på, at fædrene ikke skal være *passive modtagere* af viden fra eksperterne, men at de skal være *medskabere* af den viden, som de tager til sig via kurset.

Dette perspektiv har betydning for oplæggenes form og måden, hvorpå oplægsholderne formidler deres viden. I *Baba – Fædre for forandring* har man valgt at vende rækkefølgen på hovedet i forhold til, hvordan man typisk gør det, når der kommer oplæg udefra. Den traditionelle fremgangsmåde i kurser og undervisning er, at en oplægsholder holder et oplæg, som vedkommende har tilrettelagt hjemmefra. Derefter kan der stilles spørgsmål. I *Baba – Fædre for forandring* er det fædrene, der starter med at fortælle alt, hvad de ved, om dagens tema. Derefter er det den eksterne fagperson – en skolelærer, sundhedsplejerske eller lignende – opgave at opkvalificere den viden, som fædrene allerede har, ved at bygge ovenpå med ny viden. Denne model har flere fordele, som det illustreres i figur fem. For det første giver det fædrene en erkendelse af, hvor meget viden de faktisk har, hvilket er med til at gøre dem til aktive, vidende fædre i stedet for passive modtagere af viden fra eksperterne. For det andet gi-

ver det den eksterne fagperson et indblik i, hvor meget fædrene *allerede* ved, og dermed en erkendelse af, at fædrene også er en ressource i deres børns og familiers liv. Sidst men ikke mindst sikrer det, at diskussionen er relevant og tager udgangspunkt i de ting, som fædrene allerede ved. Det sikrer, at det netop bliver en levende snak eller diskussion og ikke et envejs-powerpointoplæg.

Erfaringer fra andre boligsociale familiekurser viser, at oplægs- og kommunikationsformen har meget stor betydning for deltagernes udbytte af kurset og de enkelte temagange (Breau et al., 2015; Frederiksen et al., 2015b). Det er således vigtigt at gøre de faglige input interessante, relevante og lettilgængelige gennem diskussion frem for envejskommunikation. På tværs af indsatserne er formen for de enkelte temagange dialogbåret med fokus på diskussion og erfaringsudveksling. Temaet på den enkelte kursusgang vil blive behandlet i gensidig dialog eller diskussion mellem oplægsholderen og fædrene. I både *9220 Fædrene* og i *Baba – Fædre for forandring* bruger de dilemmaer eller "cases" for netop at bryde med oplægsformen i indsatserne. Det kan være dilemmaer, som tager afsæt i fædrenes erfaringer fra deres eget familieliv, eller dilemmaer, som illustrerer fædrenes oplevelser i mødet



Figur 5: illustration af fordelene ved at vende rækkefølgen på hovedet og tage udgangspunkt i fædrenes viden

med systemet, eller som beskriver konkrete hændelser fra lokalområdet, som fædrene skal forholde sig til.

DET UDGÅENDE ARBEJDE

Et sidste fællestrekk for alle de tre indsats er, at fædrene i løbet af kursusforløbet og på den anden side af kursusforløbet skal ud og lave *udgående arbejde* i lokalområdet. Med *udgående arbejde* menes, at de skal ud og være rollemodeller i lokalområdet, sprede den viden og motivation, som de har fået ud af at deltage i indsatsen, og i nogle tilfælde hjælpe andre fædre i lokalområdet. Alle tre indsats er således baseret på en peer-to-peer-tankegang, hvor man klæder beboere i lokalområdet på til at gå ud og inspirere og støtte andre beboere. Formen for det udgående arbejde er forskellig fra indsats til indsats og hænger sammen med den form for forandringer, som indsatsen forventes at skabe. Man kan skelne imellem to forskellige tilgange til det udgående arbejde. På den ene side er formålet, at fædrene skal være rollemodeller, som andre fædre kan spejle sig i og blive inspireret af i forhold til at være mere aktive som fædre i lokalområdet eller i deres egne børns liv. På den anden side, at fædrene skal gå ud med den viden, de har fået i forbindelse med kurset, og hjælpe fædre i lokalområdet med konkrete temaer eller problemstillinger i deres livssituation, som fx en konflikt, der er opstået mellem forældrene og barnets skole. I det følgende vil vi beskrive fædreindsatsernes arbejde med de to former for udgående arbejde.

DELTAGELSE I AKTIVITETER I LOKALOMRÅDET

Det udgående arbejde kan bestå i, at fædrene deltager i sociale aktiviteter i boligområdet eller selv tager initiativ til og afholder arrangementer. Fædrene kan eksempelvis deltage i fællesspisning, kvarterfester eller feriecamps i boligområdet. Fra Aalborg Øst er der eksempler på, at fædrene selv har arrangeret en fodboldturnering og kulturaftener. Når fædrene deltager i lokalområdets aktiviteter, bliver de synlige i boligområdet, og andre beboere får kendskab til fædrene som fædregruppe. Når der skabes kendskab til fædregruppen, skaber det grobund for, at fædrene kan agere rollemodeller for andre fædre. Denne spejlingseffekt kan skabe en positiv udvikling i lokalområdet, hvor fædrene inspirerer andre til at være ansvarlige mænd og engagerede fædre. På Amagerbro oplever projekt-

medarbejderne eksempelvis, hvordan fædrenes frivillige engagement i lokalområdet medvirker til, at andre fædre også får lyst til at gøre en forskel i lokalområdet:

“ Når de står og laver frivilligt arbejde i feriecamps, så bliver det stille og roligt fortalt til andre, og så bliver der flere og flere, der vil være med som frivillige. Så kan de også inspirere deres børn, og det er den anden generation, vi snakker om.

Majid

– projektmedarbejder fra Amagerbro Fædre

På Amagerbro fremhæves det desuden, at samarbejdspartenerne, som arrangerer aktiviteter i lokalområdet, oplever, at fædrenes tilstedeværelse til aktiviteterne skaber mere ro, og at fædrenes tilstedeværelse betyder, at også de børn og unge, som har brug for lidt mere tryk, kan deltage i aktiviteterne.

Fædrenes rolle er således at være positive rollemodeller og skabe tryk og nærvær for børn og unge i forbindelse med fritidsaktiviteter i lokalområdet. I både Aalborg Øst og på Amagerbro bærer fædrene særlige jakker, hvor fædreindsatsens logo er trykt på, når de foretager deres udgående arbejde i boligområdet. Dette er med til at styrke fædregruppens interne sammenhængskraft og tilhørsforhold. Samtidig bliver fædregruppen mere synlig i lokalområdet. Det understreges dog fra alle tre fædreindsats, at det er vigtigt, at fædregruppen ikke opleves som en slags vagtværn, da det ville undergrave fædrenes positive relationsopbyggende funktion blandt boligområdets børn, unge og andre fædre. Det er således en central pointe, at fædrenes synlige tilstedeværelse netop har til formål, at fædrene skal være positive rollemodeller for andre beboere i boligområdet og ikke være en kontrolfunktion.

EN-TIL-EN-RÅDGIVNING

En anden måde, hvorpå fædrene kan være frivillige i lokalområdet, er ved at yde rådgivning eller sparring. Rådgivningen foregår typisk 'en-til-en', hvor fædrene bruger viden, som de har tilegnet sig på kursusforløbet, til at hjælpe andre fædre i lokalområdet. Det kan fx omhandle skolehjemssamarbejde eller unges trivsel og fritidsliv.

Det understreges af projektmedarbejderne, at fædre kun inddrages i de mere bløde sager, og fædre klædes derfor også på til at kunne henvise fædre videre til relevante aktører. Her er det en fordel, at fædre i kursusforløbet har stiftet bekendtskab med ressourcpersoner fra systemet, som de kan henvise andre fædre til.

Rådgivningen er med til at styrke andre fædre i lokalområdet, som har behov for viden. Fædre, som deltager i fædreindsatserne, er alle ressourcestærke, men ved en-til-en-rådgivning af mere udsatte fædre kan den viden, fædre har fået fra de enkelte oplægsgange, spredes i lokalområdet og være med til at styrke andre fædre, som fx har brug for viden om deres børns skolegang, hvordan det offentlige system fungerer eller viden om idrætsforeningerne i lokalområdet.

I Aalborg Øst har fædre fået lavet visitkort, som beskriver, hvad de kan hjælpe andre fædre med. Visitkortene er blandt andet uddelt i socialcentre og hos ejendomsfunktionærerne i området, som videregiver visitkortene til beboere, som kunne have brug for hjælp fra fædregruppen. I andre tilfælde opstår kontakten mere uformelt gennem fædrenes egne personlige netværk, eller når de indgår som frivillige i andre sociale aktiviteter i boligområdet.

FORANKRING AF FÆDREINDSATSEN

Fædreindsatserne er alle midlertidige projekter, og det er meningen, at de skal forankres i frivilligt regi. At overgå fra at være et projekt med en tovholder til at være en frivillig forening eller lignende er en svær proces, og mange gode initiativer kuldsejler i den proces. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på, at denne transition skal påbegyndes allerede tidligt i forløbet. Det kan også være relevant at tænke ind, at der kan være brug for en professionel understøttelse af gruppen på længere sigt.

Et centralt element i forhold til fastholdelse af fædregruppen er fædrenes ejerskab til projektet. Det er vigtigt, at fædre oplever, at de er med til at forme

projektet, og at de problemstillinger, der arbejdes med i fædregruppen, tager afsæt i fædrenes dagligdag. Fædrenes ejerskab til projektet er højt på dagsordenen i de tre fædreindsatser. Det kommer blandt andet til udtryk ved, at fædre er med til at definere indholdet, som det blev beskrevet ovenfor. Et andet vigtigt element i forhold til fastholdelse af fædre, er forskellige sociale aktiviteter, som bidrager til at skabe et socialt bånd mellem dem. I alle tre indsatser er det således erfaringen, at fædre i løbet af kursusforløbet danner tætte relationer, hvor de også mødes uden for de mødeaktiviteter, der er fastlagte i fædreindsatsen. Tiltag såsom fællesspisning eller en fodboldkamp inden en oplægsgang medvirker til, at fædre får talt sammen uden for kursusregi, hvilket styrker deres interne tillid, som også gør det nemmere for dem at være fortrolige med hinanden og åbne sig op på kurset. En stærk sammenhængskraft i fædregruppen vil styrke muligheden for, at den kan køre videre, når projektmidlerne udløber.

Sidst men ikke mindst er det vigtigt, at medarbejderne er opmærksomme på, at tovholderfunktionen, som de varetager, gradvist skal overføres til fædre selv. Denne proces skal igangsættes tidligt i projektføreløbet. Det skal tænkes ind fra starten, at fædre skal kunne drive indsatsen videre selv. Støttefunktionen skal gradvist udfases, som fx planlægningen af mødegange og påmindelser på sms. Fædre, som var med i første runde af fædreindsatsen på Amagerbro, er blevet organiseret i en forening ved navn Amagerbro Fædregruppe. Erfaringerne har vist, at medarbejderne har brugt mange ressourcer på at støtte op omkring etableringen af foreningen i op til et år, efter at foreningen blev stiftet.

På *Baba – Fædre for forandrings* hjemmeside kan man finde et notat, som opsummerer, hvilke forhold der har betydning for at opnå en god forankring af indsatsen: <http://baba.dk/Konceptet/Vaerktoejer-og-metoder>

AFSLUTNING

Der ligger et stort uudnyttet potentiale i at aktivere fædre i udsatte boligområder til at spille en mere aktiv rolle som rollemodeller for boligområdets børn og unge og andre fædre. De tre fædreindsatser, som vi har beskrevet i denne rapport, er alle gode eksempler på, at det kan lade sig gøre at rekruttere mænd og fædre til boligsociale indsatser, og rapporten giver gode råd og anvisninger til, hvordan man kan komme i gang, og hvad man skal være opmærksom på, når man tilrettelægger sin indsats. Litteraturkortlægningen beskriver mange af de udfordringer, som mænd og fædre med etnisk minoritetsbaggrund kæmper med i Danmark, og kan som sådan give indsigt i, hvad det er for tematikker, det er værd at gribe fat i, når man arbejder med fædre med etnisk minoritetsbaggrund. Vi håber, at rapporten kan bidrage til, at man i de boligsociale indsatser i fremtiden vil være bedre rustet til at iværksætte særlige fædreindsatser, så vi kan få lige så mange aktive mænd og fædre, som vi har aktive bydelsmødre.

LITTERATURLISTE

Abdulrahim, 1993: Defining Gender in a Second Exile: Palestinian Women in West Berlin, i: Buijs (red.): *Migrant Women: Crossing Boundaries and Changing Identities*. Oxford: Berg Publishers.

Al-Ali, 2002: Loss of Status or New Opportunities? Gender Relations and Transnational Ties among Bosnian Refugees, i: Bryceson et al. (red.): *The Transnational Family – New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg Publishers.

Als Research, 2011: *Kønsligestilling blandt etniske minoriteter i Danmark – Best Practice og kortlægning af viden og indsatser*. Ligestillingsafdelingen under Minister for Ligestilling.

Als Research, 2014: *Kønroller og social kontrol blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund*.

Andersen et al., 2012: *Udfordringer i arbejdet med etniske minoritetsbørn i PPR systemet*. Als Research.

Arcel, 1988: Livsform og individopfattelse. *Psyke og Logos*, 1 (9).

Baum, 2003: The male way of mourning divorce: When, what and how? *Clinical Social Work Journal*, 31 (1).

Baum, 2015: The unheard Gender: the neglect of men as social work clients. *British Journal of Social Work* (2015). 1-9.

Beck, 2016: Hvordan skal vi hjælpe den hvide mand med alle privilegierne? Artikel i *Information*.

Bhattacharjee, 1997: The Public/Private Mirage: Mapping Homes and Undomesticating Violence Work in the South Asian Immigrant Communities, i: Alexander et al. (red.): *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. New York: Routledge.

Bouakaz et al., 2007: What hinders and what motivates parents' engagement in school? *International Journal about Parents in Education*, 1 (0). 97-107.

Brandt, 2010: Socialt udsatte og udstødte i et kønsperspektiv. *Stofbladet*.

Breau et al., 2015: *Familiekurser på Amagerbro*. CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.

Bronte-Tinkew et al., 2009: "What works" in fatherhood programs? Ten lessons from evidence-based practice. National Responsible Fatherhood Clearinghouse.

Charsley et al., 2015: Silenced Husbands: Muslim Marriage Migration and Masculinity. *Men and Masculinities*, 18 (4). 489-508.

- Christiansen et al., 2012: *Effekten af Mentor- og Fritidsindsatser – En systematisk kortlægning*. DKR – Det Kriminalpræventive Råd.
- Christensen, 2006: *Opvækst med særlig risiko. Indkredsning af børn med behov for en tidlig forebyggende indsats*. SFI – Det Nationale Forskningsinstitut for Velfærd.
- Dahl et al., 2014: *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilien – sociologiske kategoriseringer af familiepraksis i børnenes teenageår samt analyser af årsager til og konsekvenser af families praksis*. Ph.d.-afhandling. Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Danneskiold-Samsøe et al., 2011: *"Familien betyder alt" – Vold i etniske minoritetsfamilier*. Frydenlund.
- Darvishpour, 2002: Immigrant Women Challenge the Role of Men: How the Changing Power Relationship within Iranian Families in Sweden Intensifies Family Conflicts after Immigration. *Journal of Comparative Family Studies*.
- Deding et al., 2009: *Hverdagsliv for 11-årige med anden etnisk baggrund end dansk*. SFI – Det Nationale Forskningsinstitut for Velfærd.
- Deloitte, 2015: *Evaluering af Bydelsmødrene. Evalueringsrapport*. Bydelsmødrenes Landsorganisation.
- Donzelot, 1997: *The Policing of Families*. Johns Hopkins University Press.
- Eriksen et al., 2005: *Kulturforskelle – Kulturmøder i praksis*. Gyldendal Akademisk.
- Franz, 2003: Transplanted or Uprooted? Integration Efforts of Bosnian Refugees Based Upon Gender, Class and Ethnic Differences in New York City, Vienna. *The European Journal of Women 's Studies*, 10 (2).
- Frederiksen et al., 2014: *Relationsarbejde i udsatte boligområder. Hvad får de unge ud af det?* CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.
- Frederiksen et al., 2015a: *Fokus på sårbare familier i udsatte boligområder*. CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.
- Frederiksen et al., 2015b: *Mindspring-forældregrupper – Resultater og erfaringer fra et pilotprojekt i fem udsatte boligområder i København*. CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.
- Gilliam, 2009: *De umulige børn og det ordentlige menneske – identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn*. Aarhus Universitetsforlag.
- Holm-Pedersen, 2010: Ansvar på arabisk hedder indflydelse. *Asterisk*, 56.
- Højrup, 2006: Gennem negation og konstruktion. Den etnologiske stats- og livsformsteoris tilblivelse, i: Jespersen et al. (red.): *Verden over. En introduktion til stats- og livsformsteorien og dens aktuelle anvendelse i etnologien*. Museum Tusulanums Forlag.
- Jensen et al., 2007: *Fædre, sønner og ægtemænd*. SFI – Det Nationale Forskningsinstitut for Velfærd.

- Johansen, 2013: *In the borderland. Palestinian Parents Navigating Danish Welfare State Interventions*. DIGNITY – Danish Institute Against Torture.
- Jerlang, 2005: *Traumer og migration* (konferencepapir).
- Justitsministeriet, 2009: *Indsatsen mod ungdomskriminalitet*. Betænkning nr. 1508.
- Jørgensen m.fl., 2012: *Risikofaktorer, effektevalueringer og behandlingsprincipper – en forskningsoversigt*. Justitsministeriets Forskningskontor.
- Kadioglu, 1994: *The Impact of Migration on Gender Roles: Findings of Field Research in Turkey*. International Migration.
- Kalkan, 2014: *Gadeliv blandt unge mænd fra Nørrebro*. SBI – Statens Byggeforskningsinstitut.
- Kjeldsen et al., 2015: *Gadeplan. Slutevaluering af 17 indsatser under puljen for helhedsorienteret gadeplansindsats*. CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.
- Klein, 2001: Resolving the Eurogang Paradox, i: Klein et al. (red.): *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers.
- Klein et al., 2006: *Street Gang Patterns and Policies*. Oxford University Press.
- Kriegbaum, 2011: *Job Losses, Broken Partnership and Health in the Metropolit Cohort – a Study of Danish Men Born in 1953: a Study of Danish Men Born in 1953*. Ph.d.-afhandling.
- Københavns Kommune, 2015: *Færre radikaliserede gennem en effektiv og sammenhængende indsats*. Ekspertgruppen til forebyggelse af radikalisering.
- Lahdenperä, 1997: *Invandrabakgrund eller skolsvårigheter? En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrabakgrund*. Studies in Educational Sciences, 7. HLS Förlag.
- Larsen et al., 2016: *På vej frem*. CFBU – Center for Boligsocial Udvikling.
- Lindstad et al., 2011: *Første led i fødekæden? En undersøgelse af børn og unge i kriminelle grupper*. Justitsministeriets Forskningskontor.
- Lombardo et al., 2008: Secondary Trauma in Children of Parents with Mental Illness. *Traumatology*, 14.
- Madsen et al., 2016: *Mænd, fællesskaber og trivsel*. Forum for Mænds Sundhed.
- Menjivar, 1999: The Intersection of Work and Gender: Central American Immigrant Women and Employment in California. *American Behavioral Scientists*, 42 (2).

Montgomery et al., 2006: *Mod en fælles indsats. Netværksarbejde til forebyggelse af ungdomskriminalitet i traumatiserede flygtningefamilier*. Rehabiliterings- og forskningscentret for torturofre.

Mørck, 2008: *Bindestregsdanskere*. Forlaget Sociologi.

Nielsen, 2013: *"Men i Danmark er det børnene der bestemmer over mor". Etniske minoritetsmødres kamp for at give deres børn en meningsfuld opdragelse i Danmark*. Kandidatspeciale fra Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

Ottosen et al., 2014: *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund*. SFI – Det Nationale Forskningsinstitut for Velfærd.

Parker et al., 2000: *Concentrated Disadvantage, Traditional Male Role Models and Black Juvenile Arrests for Drugs and Violence*. University of Florida.

Pratt et al., 2003: Transnational (Counter) Topographies. *Gender, Place and Culture*, 10 (2).

Prieur, 2002: Gender Remix – on Gender Constructions among Children of Immigrants in Norway. *Ethnicities*, 2 (1).

Reinicke, 2006: *Fædre med anden etnisk baggrund end dansk – mellem tradition og modernitet*. Roskilde Universitet: Ligestillingsafdelingen.

Reinicke, 2008: *Mand? Rapport om forsknings- og praksiserfaringer vedrørende mænd i krise*. Mandecentret, København.

Scourfield, 2001: Constructing women in child protection work. *Child and Family Social Work*, 6 (1).

Seidenfaden, 2011: *Den uhåndterlige målgruppe? Mænd med etnisk minoritetsbaggrund i krydsfeltet mellem integrations- og ligestillingspolitik*. Kandidatspeciale fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Skytte, 2007: *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Svendsen, 2013: *Traumatiserede flygtninge og socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Szczepanikowa, 2005: Gender Relations in a Refugee Camp: A Case of Chechens Seeking Asylum in the Czech Republic. *Journal of Refugees Studies*, 28 (3).

Zanoni et al., 2013: Fathers as "core business" in child welfare practice and research: An interdisciplinary review. *Children and Youth Services Review*, 35.